

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Branka Stiplošek

**JAVNO DNEVNO OTROŠKO VARSTVO KOT MEHANIZEM
USKLAJEVANJA DELA IN DRUŽINE V SLOVENIJI IN IZBRANIH
EVROPSKIH DRŽAVAH**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Branka Stiplošek
Mentorica: doc. dr. Alenka Švab**

**JAVNO DNEVNO OTROŠKO VARSTVO KOT MEHANIZEM
USKLAJEVANJA DELA IN DRUŽINE V SLOVENIJI IN IZBRANIH
EVROPSKIH DRŽAVAH**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

JAVNO DNEVNO OTROŠKO VARSTVO KOT MEHANIZEM USKLAJEVANJA DELA IN DRUŽINE V SLOVENIJI IN IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH

Ženske so se tekom dvajsetega stoletja začele množično zaposlovati in izobraževati, tudi ritem življenja je čedalje hitrejši in delovne obveznosti so vedno večje. Družinska politika se sooča s problemom usklajevanja starševstva in zaposlitve. Zagotavljanje storitev otroškega varstva je bistven ukrep pomoči družinam s strani države pri reševanju tega problema. Med državami, ki sem jih zajela v diplomski nalogi, prihaja do razlik pri izvajanju družinske politike. V Angliji, kjer so problemi zaposlenih staršev zaznani kot zasebni problem, je varstvo otrok slabo razvito, podobno je v Avstriji, kjer težijo k ohranjanju tradicionalnih družin. Drugače je na Švedskem, ki ima prijazno obliko družinske politike, z dobro razvitim otroškim varstvom. Naša država je oblikovala družinsko politiko, ki je blizu Švedski, saj država nudi možnosti usklajevanja družinskih in starševskih obveznostih s kvalitetnim otroškim varstvom. Potrebno pa je konkretizirati še nekatere cilje v Resoluciji RS o temeljnih oblikovanju družinske politike.

Ključne besede: zaposlovanje žensk, družinska politika, otroško varstvo, usklajevanje družine in zaposlitve.

PUBLIC CHILDCARE AS A MECHANISM OF HARMONIZATION OF WORK AND FAMILY IN SLOVENIA AND SELECTED EUROPEAN COUNTRIES

The employment of women grew during the twentieth century, women have also become more educated, the tempo of modern life is faster and working commitments are bigger every day. Therefore, the family policy has to face the problem how to harmonize parenting and employment. The assurance of childcare services is the state's basic measure of help to families in solving this problem. The countries discussed in the dissertation exhibit differences in execution of their family policies. In England, where the problems of employed parents are treated as private problems, the childcare services are underdeveloped. The situation is similar in Austria where the tendency is to preserve traditional families. A totally different situation can be seen in Sweden, which executes a friendly family policy with well developed childcare services. Slovenia has developed a family policy closer to the Swedish model; thus, the state offers possibilities to harmonize familial and parental obligations through quality childcare services. Yet there are certain goals in the Resolution of the Republic Slovenia of family policy base formation which still need to be concretized.

Key words: employment of women, family policy, childcare, harmonization of family and employment.

KAZALO:

1. UVOD	6
2. POMEN JAVNEGA DNEVNEGA VARSTVA OTROK SKOZI ZGODOVINO	8
2.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ PREDŠOLSKEGA VARSTVA	9
2.2 SPREMEMBE V SODOBNI DRUŽINI	10
2.3.1 Zaposlovanje žensk	11
2.3 PROTEKTIVNO OTROŠTVO	12
3. DRUŽINSKA POLITIKA	14
3.1 OPREDELITEV DRUŽINSKE POLITIKE	15
3.2 MODELI DRUŽINSKIH POLITIK	16
3.3 DRUŽINSKA POLITIKA V IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH (ANGLIJA, AVSTRIJA, ŠVEDSKA)	17
3.3.1 Švedska	18
3.3.2 Anglija	20
3.3.3 Avstrija	22
3.4 DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI	23
3.4.1 Starševski dopust	25
3.5 PREDŠOLSKA VZGOJA	26
4. PROGRAMI PREDŠOLSKE VZGOJE	30
4.1 SLOVENIJA	30
4.1.1 Zgodovinski pregled	30
4.1.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje.....	31
4.1.3 Vrste programov.....	31
4.1.4 Vpis v vrtec	32
4.1.5 Cilji predšolske vzgoje v vrtcih so:	33
4.1.6 Kurikulum	33
4.1.7 Metode dela in ocenjevanje oziroma evalvacija v predšolski vzgoji	34
4.1.8 Statistika predšolske vzgoje	34
4.2 AVSTRIJA	35
4.2.1 Zgodovinski pregled	35
4.2.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje.....	35
4.2.3 Vrste programov v predšolski vzgoji	36
4.2.4 Vpis v predšolske ustanove	37
4.2.5 Splošni cilji predšolskih ustanov	37
4.2.6 Plačevanja predšolskih ustanov	37
4.2.7 Kurikulum, način izvajanja programov.....	38
4.2.8 Evalvacija, vrednotenje dela otrok.....	38
4.2.9 Metode dela v predšolski vzgoji.....	38
4.2.10 Statistika	39
4.3 ŠVEDSKA	39
4.3.1 Zgodovinski pregled	40
4.3.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje.....	40
4.3.3 Vrste programov v predšolski vzgoji	40
4.3.4 Vpis v predšolske ustanove	41
4.3.5 Splošni cilji predšolske vzgoje	41
4.3.7 Kurikulum, tipi aktivnosti predšolske vzgoje	42
4.3.8 Metode in pripomočki v predšolski vzgoji	42
4.3.9 Vrednotenje dela v predšolski vzgoji	43
4.3.10 Statistika	43
4.4 ANGLIJA	43
4.4.1 Zgodovinski pregled	44
4.4.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje.....	44
4.4.3 Vrste programov predšolske vzgoje.....	45
4.4.5 Vpis v predšolske programe.....	45

4.4.6 Kurikulum	45
4.4.7 Metode in sredstva v predšolski vzgoji	46
4.4.8 Evalvacija otrok	46
4.4.9 Statistika	46
4.5 PRIMERJALNA ANALIZA	46
5. USKLAJEVANJE DRUŽINSKEGA IN POKLICNEGA ŽIVLJENJA	49
5.1 RITEM VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA	50
5.2 DRUŽINSKA POLITIKA IN USKLAJEVANJE ZAPOSLOTITVE TER DRUŽINE V SLOVENIJI	50
5.2.1 Zakon o delovnih razmerjih	51
5.2.2 Otrokocentričnost družinske politike	51
5.3 OTROŠKO VARSTVO	52
5.4 PREDLOGI ZA IZBOLJŠAVE NA PODROČJU MOŽNOSTI USKLAJEVANJA DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA IN DELA	53
6. SKLEP	55
7. LITERATURA:	57
8. ELEKTRONSKI VIRI:	59

1. UVOD

Ritem vsakdanjega življenja se je močno pospešil, kar vpliva na spreminjanje družinskega poteka vsakdanjika. Družinski vsakdanjik se spreminja skladno s hitrim spreminjanjem zaposlitvenega statusa partnerjev. Danes so skoraj vse zaposlitve začasne in zaposlitveni status je postal nestabilen. Temu se mora prilagajati celoten družinski urnik, ki se relativno hitro spreminja tudi z odraščanjem otrok. Ti v vsakem obdobju odraščanja zahtevajo drugačno organizacijo časa (Švab 2001: 163).

Tema, ki jo obravnavam, je vzgoja in varstvo predšolskih otrok, kjer lahko govorimo o različnih problemih in vprašanjih. V nalogi se bom ukvarjala z dvema bistvenima vprašanjema: kako je javno dnevno varstvo otrok v Sloveniji prilagojeno zaposlitvam staršev ter kakšna je kvaliteta vzgoje in varstva predšolskih otrok.

Predšolska vzgoja je družbena dejavnost, ki soustvarja pogoje za razvoj osebnosti in ustvarjalnosti predšolskih otrok, zmanjšuje negativne vplive socioekonomskih in drugih življenjskih okoliščin, v katerih otroci živijo, ter zagotavlja pogoje za zaposlovanje staršev predšolskih otrok (Batistič-Zorec 1996: 51). Pogled v preteklost nam pokaže, da so se institucionalna varstva za otroke pojavljala kot posledica zaposlovanja žensk. Institucionalno varstvo otrok pa ni le potreba industrijske družbe, temveč tudi plod spremenjenih nazorov o otroku, saj otrok postaja središče družine (Roš 1993: 32). Prvotna funkcija predšolskih ustanov je bila varstvena funkcija v času, ko so starši otrok na delu. Z nadaljnjim razvojem pa se vse večji pomen pripisuje izobraževalni funkciji. Množično zaposlovanje žensk izven doma, ki je nastalo kot posledica industrializacije in urbanizacije po drugi svetovni vojni, je predstavljalo odločilni dejavnik v preobrazbi družine same, njenih funkcij in njenih odnosov z družbo. V začetku so bile varstvene ustanove namenjene le siromašnim otrokom, saj so se bile ženske iz delavskega razreda prisiljene zaposliti zunaj doma. Vrtci, namenjeni vsem otrokom, se pojavijo v taki obliki šele v drugi polovici 20. stoletja, ko je naraščalo zaposlovanje žensk zaradi povojne obnove in pomanjkanja moške delovne sile (Batistič-Zorec 1996: 51). » Zlasti v 60. letih se je pod vplivom feminizma in drugih novih družbenih gibanj vedno bolj uveljavljala zahteva žensk po enakih možnostih za izobraževanje in zaposlovanje, vzporedno pa tudi potreba po dostopnem in kvalitetnem varstvu otrok« (Batistič-Zorec 1996: 52).

Diplomsko nalogo bom vsebinsko razdelila na več poglavij. V prvem delu diplomske naloge se bom osredotočila na obdobje rastoče industrializacije, ki je potrebovala tudi žensko delovno silo. Množično zaposlovanje žensk je pomembno vplivalo na spremembe vsakdanjega družinskega poteka in posledično na potrebo po zagotavljanju varstva otrok, v času starševske odsotnosti. Po drugi svetovni vojni so vrtni postali odprti za vse otroke. Vzporedno pa se intenzivira protektivno otroštvo. Fenomen protektivnega otroštva vključuje številne aktivnosti in prakse, ki izražajo vedno večji poudarek na skrbi otrok (Švab 2001: 135).

V drugem delu diplomske naloge posvečam pozornost družinski politiki. Družinska politika opredeljuje vprašanje usklajevanja dela in družine ter otroškega dnevnega varstva. Zanimalo me bo, kako, na kakšne načine družinska politika prepoznava probleme usklajevanja zaposlitvene in družinske vloge v Sloveniji in izbranih evropskih državah - v Angliji, na Švedskem in v Avstriji. Z analizo politik bom ugotavljala ali so sistemi družinske politike v izbranih državah dobri ali slabi in zakaj. Pri tem se bom dotaknila predvsem javne skrbi za otroke. Družinska politika je odraz osnovnih vrednot in stališč družbe glede starševstva ter enakosti spolov in je odvisna od ideoloških dejavnikov oziroma stališča vlade glede obsega potrebnega vmešavanja države in državne pomoči družinam (Stropnik 1997: 20).

Osrednji del diplomskega dela predstavlja analizo oblik javnega dnevnega varstva otrok v Sloveniji, Avstriji, na Švedskem ter v Angliji. Pri tem bom postavila tezo, da je pri nas dober, kakovosten sistem dnevnega otroškega varstva, ki sicer omogoča usklajevanje dela in družine, vendar ni prilagojen vedno kompleksnejšim delovnim urnikom staršev. Tezo bom dokazovala s primerjalno analizo opisanih oblik dnevnega varstva v prej omenjenih državah.

Sledi poglavje, kjer se osredotočim na vprašanje usklajevanja družinskega in poklicnega sistema. Resolucija Republike Slovenije o temeljnih oblikovanju družinske politike, ki je temeljni dokument in podlaga za oblikovanje družinske politike pri nas, ima v ciljih opredeljeno, da se s problemom sooča, vendar pri realizaciji teh ukrepov prihaja do problemov. Na določenih področjih bi bila potrebna reforma. Navedem tudi nekaj predlogov glede izboljšav na področju usklajevanja družinskega življenja in dela.

V petem, sklepnem poglavju, so poudarjene sklepne ugotovitve.

2. POMEN JAVNEGA DNEVNEGA VARSTVA OTROK SKOZI ZGODOVINO

Segmenti družbenega spreminjanja, ki pomembno vplivajo na spreminjanje družinskega življenja, so množično zaposlovanje žensk, razmah potrošništva, spreminjanje vrednot (obrat od materialističnega k postmaterialističnim vrednotam) in spreminjanje ideologije o družinskem življenju (pojav novih družinskih fenomenov, protektivnega otroštva). Eden od večjih premikov v sferi dela, ki se je začel dogajati že v modernih družbah, a je tudi osnova za značilnosti postmodernosti, je množično zaposlovanje žensk, ki je pomembno vplivalo na spreminjanje vsakdanjega družinskega poteka (Švab 2001: 87).

Cilj zagotoviti varstvo otrok ima korenine že v poznem 19. stoletju, ko so se ustanove za predšolske otroke začele množično širiti po evropskih mestih. Z nastankom meščanske družbe in novim pojmovanjem otroštva so se pojavile ustanove, ki izvajajo vzgojno izobraževalni program. Vzporedno z institucijami, ki so delovale kot vzgojno izobraževalne ustanove in so služile za vzgojo in izobraževanje otrok, so se razvijali programi dnevnega varstva otrok, medtem ko so bili starši v službi (Devčič 2005: 22).

Pogled v zgodovino nam pokaže, da so na začetku otroško varstvene ustanove reševale probleme siromaštva, njihov cilj je bil zagotoviti zatočišče otrokom brez doma, imele so zgolj varstveno funkcijo, služile so kot neke vrste sirotišnice. S pojavom industrializacije, ki je potrebovala žensko delovno silo, prav tako se podobna situacija pojavi po drugi svetovni vojni, ko je primanjkovalo moške delovne sile, ki so tedaj veljali za hranilce družine, so bile po vojni matere mnogokrat prisiljene prevzeti skrb za ekonomsko preživetje družine, kar je zahtevalo množično zaposlovanje žensk. To je prineslo potrebo po organiziranju otroškega varstva za predšolske otroke. Vrtci postanejo odprti za vse otroke, množično se širi mreža vrtcev, ki ustvarja pogoje za enakost zaposlitve žensk in moških. Ženske so prevzele druge vrednote, ki pa niso več povezane le z vprašanjem eksistence, ampak z osebnim zadovoljstvom, osebno neodvisnostjo, začele so se izobraževati. Vsi omenjeni dejavniki so vplivali na spreminjanje družinskega življenja, saj ni več klasičnih oblik družin, kjer je moški preskrbovalec, ženska pa negovalka. Vzporedno z množičnim zaposlovanjem žensk pa se začne intenziviranje protektivnega otroštva, ki vključuje številne aktivnosti in prakse za zagotavljanje čim boljših pogojev otrok in njihove vzgoje. V nadaljevanju se bom najprej

osredotočila na pregled razvoja predšolske vzgoje skozi zgodovino, od prvih varstvenih oblik podobnih sirotišnicam do pojava otroško varstvenih ustanov dostopnih za vse otroke. Sledi poglavje, kjer so opisane oblike družinskih sprememb v zadnjih desetletjih. Eden od pomembnih dejavnikov, ki je vplival na ta pojav, je zagotovo množična udeležba žensk na trgu dela, prav tako pa lahko sem vpletemo tudi pojav protektivnega otroštva. Vzporedno s tem, ko prihaja do sprememb družinskih funkcij, se pojavlja dopolnjevanje s strani države, v obliki raznih ugodnosti pri usklajevanju zaposlitve in družine, s čimer nadaljujem v naslednjem poglavju.

2.1 Zgodovinski razvoj predšolskega varstva

O vzgoji otrok so govorili že v antiki. Platon je predstavil svoje razumevanje otroka in vzgoje ter opozarjal, da se ljudje med seboj razlikujejo po svojih sposobnostih. V srednjem veku so otroka obravnavali kot pomanjšanega odraslega in s tem povezovali tudi njegovo obnašanje. Krščanska religija je razlagala, da se otrok rodi grešen in njegovo grešno naravo lahko zatremo le s strogo disciplino. Raziskovalci zgodovine predšolskih ustanov omenjajo, da so v tistem času imele ustanove predvsem socialni pomen (varstvo, nego, prehranjevanje) in so služile kot zavetišče za sirote. Vzgoja je bila drugotnega pomena. V Evropi so se začele razvijati številne sirotišnice, otroška zavetišča in dobrodelne ustanove. Šele humanizem in renesansa sta prinesla nov pogled na otroka, in sicer v otroka usmerjeno pojmovanje. Ob koncu osemnajstega stoletja se začne načrtno ustanavljanje vrtcev, ki imajo primarno nalogo vzgajati otroke. Zamisel o predšolski vzgoji je uresničil utopični socialist Robert Owen, kasneje jo je povzel in dopolnil pedagog Friederich Fröbel (1782-1852). Otrokom naj bi zagotovil vzgojo, ki jih ob igri in druženju z vrstniki pripelje od družine do šole (Pavlič 1991).

Prvo slovensko otroško zavetišče je bilo ustanovljeno novembra 1834, pri sv. Florijanu na Rožni ulici v Ljubljani. Vanj so sprejemali otroke stare od dveh do petih let. Vrtec je ustanovilo in vodilo dobrodelno društvo ljubljanskih dam. Za starše je bil brezplačen, vzdrževal se je s prostovoljnimi prispevki in darili bogatih meščanov, država in občina nista prispevali ničesar. Leta 1869 je izšel državni zakon, ki je dal predšolski vzgoji tudi pravno podlago in je postavil zahtevo, da mora biti predšolska vzgoja dostopna otrokom vseh družbenih slojev. Ob koncu stoletja so se vrtci v Sloveniji že močno razširili. V Ljubljani je

leta 1890 delovalo sedem vrtcev, v katere je bilo skupno vpisanih 447 otrok (Pavlič 1991: 32-48).

Prvi vrtci nastanejo vzporedno z industrializacijo, v drugi polovici 18. stoletja. Rastoča industrializacija je potrebovala žensko delovno silo. Podobna situacija se pojavi po drugi svetovni vojni, ko so vrtci postali odprti za vse otroke. Potrebovala se je hitra obnova delovne sile, zaradi pomanjkanja moških so se v velikem številu zaposlovale ženske. Vrtci ustvarjajo pogoje za enakost možnosti žensk. Takšno razumevanje se je artikuliralo v 60. in 70. letih 20. stoletja, ko je pod vplivom feminizma in novih družbenih gibanj vedno bolj prihajala do izraza emancipacija žensk in njihova zahteva po enakih možnostih zaposlovanja (Spender v Haralambusu 1999: 780).

2.2 Spremembe v sodobni družini

V zgodovini človeštva je imela družina v različnih obdobjih različno vlogo. Temeljne življenjske razmere, socialni, politični, gospodarski in kulturni dejavniki so vplivali na njihovo sestavo in pomen. S pojavom industrializacije, ko se začne družba modernizirati, se začne spreminjati vloga in funkcija družine. Pred industrializacijo je družina predstavljala celovito družbeno institucijo, sedaj pa se družina pomika v zasebno sfero, medtem ko v ospredje prihaja javna sfera in oblikovanje socialne države (Sieder 1998: 141-151). Družina se spreminja skozi različna zgodovinska obdobja in v različnih družbah. Sociološko zanimivo je, kaj je družinske radikalne spremembe sploh generiralo in zakaj je do njih prišlo. Ko govorimo o družinskih spremembah, ne moremo mimo statusa sociologije družine danes. Od leta 1960, ko je standardna sociologija družine (funkcionalist T. Parsons) doživela ostro kritiko zaradi problematičnih in enostranskih interpretacij družine in družinskega življenja v moderni družbi, govorimo o fragmentaciji sociologije družine, ki sta jo povzročili socialna zgodovina in feministična teorija (Švab 2001: 6).

Spremembe se odvijajo že več kot tri desetletja, v tem obdobju se družina spreminja skozi proces t.i. družinske pluralizacije (Švab 2002: 87). Gre za spreminjanje družine in družinskega življenja kot pluralizacija družinskih oblik družinskih načinov življenja. S pluralizacijo družinskih oblik nastajajo nove družinske oblike, ki jih modernost ni poznala (istospolne družine, kohabitacije, razvezane družine itd.). Poseben segment družinskih sprememb so spremembe znotraj družinskih potekov, ki jih močno spreminjajo tipični

postmoderni fenomeni spreminjanja družinskega življenja. Spremembe v družinskem življenju umeščamo v širši družbeni kontekst, ki se v postmodernosti močno strukturno spreminja (zaposlovanje, potrošništvo...). Zasebna in javna sfera sta močno prepleteni in interaktivni, vendar se spreminjajo tudi načini interakcije med družino in zunanjim svetom. Družinske strukturne spremembe so predvsem spremembe v spolni in starostni strukturi družine, tesno povezane s pluralizacijo družinskega življenja. Ta segment se najbolj spreminja s pojavom nove družbene vloge očeta, novim percepcijam otroštva, upadanjem moške avtoritete v družini. Med dejavnike, ki so sprožili naštete procese, se najpogosteje uvršča pospešeno zaposlovanje žensk, ki je ženskam omogočala večjo ekonomsko neodvisnost (Švab 2001: 45-47).

2.3.1 Zaposlovanje žensk

Hitra rast zahodno- in srednjeevropskega gospodarstva v petdesetih, šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih je povzročila nenehno zaposlovanje ženske delovne sile. Ženske so predstavljale med 37 in 43 odstotkov vseh zaposlenih. Številčnejše udejstvovanje žensk na trgu delovne sile je povezano tudi z naraščanjem deleža ženskih poklicev, ki zahtevajo višjo usposobljenost, dopuščajo večjo stopnjo identifikacije, predvsem v državnih službah pa nudijo zaposlitev za daljši čas. Spekter poklicev, ki ga opravljajo ženske, se je spremenil. Delež uradnic, predvsem na področju zdravstva, šolstva, kulture, državne in občinske uprave, se je od preloma stoletja naprej več kot podvožil (Sieder 1998: 233-234).

Po drugi svetovni vojni se je na trgu delovne sile dogodil preobrat. Mlade neporočene ženske so zamenjale poročene ženske z otroki, v petdesetih letih so poročene ženske predstavljale večino delovne sile, v obdobju od leta 1940-1960 se je delež zaposlenih mater povečal kar za 400%. Vstop žensk na trg delovne sile lahko beležimo kot časovno točko, v kateri postane dvojna obremenitev žensk z družinskim delom in zaposlitvijo (Švab 2001: 11).

Porast ženskega dela je poostril strukturno protislovje med tradicionalnim družinskim življenjem in mezdno zaposlitvijo poročenih žensk ter mater zunaj doma. Vedno več žensk ocenjuje, da je vloga matere in gospodinje enolična, prav tako pa je na področju socialnih stikov osiromašena. V dvajsetih in tridesetih letih ali celo v petdesetih letih je bil glavni motiv zaposlitve ženske družinsko naravnano, delale so za družinski proračun, saj dohodek zakonca ni zadoščal, v sedemdesetih letih pa so v ospredje stopili osebni motivi (Sieder 1998: 234). Hkrati s spremembo položaja žensk v družbi, so pomembne tudi spremembe v vrednotah. Ženske so spremenile svoje vedenje povezano z delom, družino, zakonsko zvezo, vzgojo

otrok in drugimi vidiki življenjskega poteka, ko so prevzele občutno drugačne vedenjske vzorce (Švab 2001: 12). Raziskave so pokazale, da vedno manj zaposlenih poročenih žensk živi skupaj s sorodniki, kar je posledica izjemno širokih ponudb občinskih in deželnih ustanov za varstvo otrok (otroških vrtcev, dnevnega varstva...), te ustanove vedno bolj zapolnjujejo vlogo, ki so jo prej pri varstvu otrok zaposlenih mater imele njihove mame ali tašče (Sieder 1998: 244). Spremenila se je narava ženskega dela, ki ni več povezano le z vprašanjem eksistence, ampak je povezano tudi z izobraževanjem in razumevanjem individualne neodvisnosti. Zaposlitvena slika žensk se je spremenila od dvorovega vzorca k enorogemu. Dvorogi vzorec je značilen za moderno družbo, ko so ženske začele poklicno kariero in jo po poroki in rojstvu otrok zapustile ter se vrnile vanjo, ko so otroci odrasli. Enorogi vzorec, ki postaja podoben moškemu zaposlitvenemu vzorcu, odseva naraščajočo participacijo v 30-ih, 40-ih letih življenjskega potek, doživi višek, nato pa začne upadati. To naj bi bila posledica odlaganja odločitev za materinstvo in odločitev žensk, da svojo kariero nadaljujejo, ko so otroci majhni, kar pa je seveda posledica sprememb v sferi zaposlovanja, saj se pogoji dela intenzivirajo. Morajo se prilagajati delovnim pogojem, zahtevnosti čim višje izobrazbe, nestabilnosti v zaposlovanju in zahtevi po izrednih individualnih sposobnostih prilagajanja delovnim pogojem. Ženske si skratka v postmodernih pogojih ne morejo privoščiti prekinitve poklicne kariere zaradi materinstva (Švab 2001: 88).

2.3 Protektivno otroštvo

Materinstvo, kot ga razumemo in obravnavamo danes, je v evropskem prostoru relativno nova institucija. Socialna zgodovina govori, da je materinstvo kot izredna pozornost do skrbi, nege in vzgoje otrok ter čustvene navezanosti povezano predvsem z oblikovanjem predstav o otroštvu. Socialna figura otroka, kot jo razumemo danes, je moderne datuma. Pojavi se z oblikovanjem moderne meščanske družine, ki postaja vedno bolj pozorna do blaginje, nege in varstva otrok. Sredi 18. stoletja se pojavi ekstenzivna politika, ki se ukvarja s temo varstva in blaginje otrok. Diskurzi, ki so promovirali varstvo otrok, izvirajo iz povezave med medicinsko znanostjo in socialno sfero. Začeli so se ukvarjati s problemom otroštva. Preživetje od otroštva do odraslosti, fizični in ekonomski pogoji preživetja ter obseg nujnih in potrebnih investicij v otrokov razvoj, da le-ta postane koristen. Ni pomembno le rojevanje otrok, temveč tudi pravilno ravnanje z njimi v prvem življenjskem obdobju. Privatnemu svetu družine je bila dodeljena skrb za otroke, vključno s skrbjo za vzdrževanje in razvoj njihovih

teles. Pojavi se protektivno otroštvo, ki vključuje številne aktivnosti in prakse, ki izražajo vedno bolj intenzivno skrb za otroke. Intenziviranje protektivnega otroštva se začne ravno v obdobju množičnega zaposlovanja mater. Če otroci potrebujejo zares veliko pozornost in zaščito, potemtakem so se možnosti za uresničitev tega precej zmanjšale, vendar so pokazale raziskave, da so otroci, katerih matere niso zaposlene, veliko manj sociabilni kot otroci zaposlenih mater. Funkcionalnost tega je, da v času starševske odsotnosti zagotavlja emotivno kompenzacijo za čas materinske odsotnosti, funkcionalnost je tudi ta, da otrokom zagotovijo čim boljše startne pozicije oziroma jih opremijo s čim boljšim kulturnim kapitalom, pripravljene na pogoje rizične družbe, v katero bodo vstopili kot odrasli (Švab 2001: 135-139).

Očetovstvo je bilo v času konstituiranja moderne družine, ki je danes usmerjena predvsem v otroke usmerjenih dejavnosti, v družini razumljeno skozi diskurze zavezanosti k materialni preskrbi družine in družinske avtoritete, angažirano predvsem v javni sferi. Od poznih 1960-ih let pa do danes, se pojavi novi oče, ki neguje in skrbi za otroke in je hkrati zaposlen. Postmodernost narekuje novo ideološko percepcijo, ki promovira aktivno vključevanje moških na vseh ravneh družinskega življenja. Simetrična delitev dela se zabriše z dvema nasprotnima procesoma, z zaposlovanjem žensk na eni strani in aktivno vključenostjo moških v nego in skrb za otroke (Švab 2001: 127).

3. DRUŽINSKA POLITIKA

»Družinska politika je nadgradnja socialne politike in njen namen je izboljšati kvaliteto življenja družin«(Stropnik 1997: 13). Ker je razvojni proces sprožil množično zaposlovanje žensk, zaradi česar matere ne zmorejo več same vzgajati svoje otroke, se kot pomoč staršem pojavi družinska politika. V ospredju so otroci oziroma družine z otroki. Kakšna je družinska politika, ima pri usklajevanju družinskih in zaposlitvenih področij pomembno vlogo. Ukrepi družinske politike, ki so zasnovani kot pomoč ali opora staršem pri opravljanju njihovih starševskih dolžnosti, se med državami razlikujejo in ponujajo staršem različne možnosti. Med državami prihaja do razlik, kar je posledica različnih kultur, tradicij, stopenj razvoja. V tem poglavju se opiram na avtorja Esping-Andersena 1990, ki opredeli tri osnovne modele družinske politike: konservativni, socialno-demokratski in liberalni model. Na podlagi te opredelitve sem se odločila za izbrane države: za Avstrijo, ki jo uvršča v konservativni model, kjer je značilna tradicionalna vrednota družine, delo mater se na spodbuja, prav tako pa je otroško varstvo slabo razvito; liberalni sistem je značilen za Anglijo, kjer se državne institucije umikajo s področja družinskega življenja, skrb za otroke je prepuščena predvsem zasebnemu sektorju; socialno demokratski sistem je razvil družinam prijazno obliko, glavni cilj je spolna enakopravnost, otroško varstvo je dobro organizirano. Ta sistem je značilen za Švedsko.

Cilj poglavja je predstaviti družinsko politiko, njeno vlogo in pomen v izbranih državah, zlasti na področju usklajevanja družine in zaposlitve. Opredelila bom pojma družinska politika in družina ter podrobneje predstavila različne modele družinskih politik v izbranih državah. V nadaljevanju me bo vsekakor zanimalo v kateri sistem bi po razvrstitvi Esping-Andersena lahko uvrstili Slovenijo in kateri od izbranih držav smo najbolj podobni. Predstavila bom temeljni dokument za oblikovanje družinske politike pri nas, to je Resolucija RS o temeljih oblikovanja družinske politike. Poglavje zaključim s predstavitvijo predšolske vzgoje, pomenom organizirane predšolske vzgoje, ki vključuje vse oblike varstva in vzgoje otrok pred vstopom v obvezno šolanje.

3.1 Opredelitev družinske politike

»Družinska politika je zaokrožena in sistematično izbrana množica ukrepov, ki deluje v prid družinam, predvsem družinam z otroki«(Stropnik 1994: 19). Ukrepi se nanašajo na lajšanje finančnih bremen družin, omogočajo usklajevanje družinskih in delovnih obveznosti ter pomagajo v težavnih situacijah na ekonomskem, socialnem, zdravstvenem in stanovanjskem področju (Stropnik 1994: 19). Družinska politika je stara toliko kot družina sama. Posebej organizirana družinska politika se začinja pojavljati s sodobno delitvijo dela, z industrializacijo in urbanizacijo družbe. Vzporedno s tem procesom je prišlo do pojava nuklearne družine, do spremembe družinskih funkcij oziroma dopolnjevanja s strani države (Černak-Meglič v Stropnik 1994: 65). »Družinska politika je vse, kar država počne družini in za družino« (Kamerman v Zigler 1996: 31). Usmerjena je v družine z majhnimi otroki. Dve temeljni značilnosti družinske politike v razvitih industrijskih državah sta:

- univerzalna skrb za otroke in njihove družine (ne samo za revne družine in družine s problemi, čeprav je slednjim namenjena še dodatna skrb);
- zavedanje, da dobrobit otrok zahteva pomoč države, ki je namenjena celotni družini (Kamerman v Zigler 1996: 32).

»Kaj je družina? Skupina ljudi, ki je na zakonit način povezana v sistem ženitnih in sorodstvenih vezi in na urejen način opravlja določeno (skupno) delo. Temu delu na najsplošnejši ravni rečemo biološka družbena reprodukcija: rojevanje in vzgoja otrok« (Lešnik v Rener 1995: 11).

Družina je bila skozi vso zgodovino deležna pomoči ožje lokalne skupnosti. Širša družbena skupnost se je začela pojavljati kot pomemben dejavnik pri skrbi za otroke, ko je razvoj kapitalizma z industrializacijo in tržnim gospodarstvom sprožil na eni strani zaposlovanje žensk, na drugi strani pa večje migracije (posledično so vezi med člani ožjih skupnosti opešale). Sčasoma so se začele razvijati številne oblike družbene skrbi za otroke. V najširšem pomenu obsega družbena skrb za otroke in družine naslednje elemente:

- zagotavljanje socialnega minimuma,
- denarno nadomestilo v času porodniškega dopusta,
- enkratno denarno ali naturalno pomoč ob rojstvu otroka,

- otroške dodatke,
- davčna olajšava za otroke in nižje obdavčevanje dobrin, namenjenih otrokom,
- organizirane in subvencionirane programe predšolske vzgoje,
- razne druge oblike družbene pomoči družinam z otroki (subvencioniranje stanarin, brezplačne zdravstvene storitve za otroke, brezplačno izobraževanje otrok, skrb za prizadete otroke...),
- uresničevanje otrokovih pravic, preprečevanje zanemarjanja otrok (Stropnik 1997: 12).

3.2 Modeli družinskih politik

Ker imajo posamezne države različne ureditve družinske politike (nekatero pa eksplicitno družinske politike sploh nimajo), ne moremo govoriti o enotni evropski družinski politiki. Obstaja tudi problem doseganja soglasnosti v objektivnosti politike, ker so lahko cilji in posledice družinske politike jasne ali skrite. Omeniti je potrebno tudi spremembe v družinski strukturi zadnjih trideset let, kot so upadanje rojstev, zelo velika uporaba kontracepcijskih sredstev, naraščanje števila izvenzakonskih otrok, naraščanje števila razvez ipd. (Hantrais 1995).

Lewisova v Černigoj Sadar (2000: 34) evropske države na podlagi socialnih politik klasificira v tri skupine:

1. V prvi skupini družinska politika sloni na tradicionalni predpostavki, da je mož hranilec družine, žena pa je odvisna. Davčni sistem predvideva olajšavo za vzdrževanje žene, tako so davčne dajatve znižane zgolj zaradi zakonskega statusa para. Družinska politika vzpodbuja otroško varstvo v družini z neplačanim dopustom in otroškimi dodatki.
2. Drugačen sistem je predvsem v skandinavskih deželah, kjer poudarjajo enakopravnost spolov. Predpostavlja se, da bodo zaposleni vsi državljani in imajo takšen davčni sistem in socialne dodatke, ki to idejo podpirajo. Politika v teh deželah hoče uskladiti plačano in neplačano delo in ravno zaradi tega imajo te države dobro plačan starševski dopust, manjše število delovnih ur, dobro razvito javno otroško varstvo.
3. Tretja skupina predstavlja kombinacijo prej naštetih elementov obeh sistemov. Sem bi lahko uvrstili Francijo, ki pri davčni politiki vzame za izhodišče družino, obenem pa

namenja veliko podporo negi in varstvu otrok, in pa Veliko Britanijo, kjer prevladuje individualni davčni sistem, vse ugodnosti socialnega varstva pa so odvisne od kriterijev, ki upoštevajo situacijo celotnega gospodinjstva.

Kammermanova (1996: 33) deli družinsko politiko na eksplicitno in implicitno. Eksplicitna je takrat, kadar država z določenim ukrepom poseže direktno v družino in vključuje ukrepe ter programe. Za implicitno družinsko politiko je značilno, da vključuje ukrepe na različnih področjih, ki posredno vplivajo na družino (oblikovanje davčne politike, politike priseljevanja, zaposlovanja, izobraževanja).

Države, ki vodijo eksplicitno družinsko politiko so: Francija, skandinavske dežele, Madžarska, Češka, nekoliko manj Nemčija, Avstrija, Danska in Finska. Zavračajo pa jo Velika Britanija, Kanada, Izrael in Združene države Amerike (Hantrais 1995: 92).

Eksplicitna politika je osredotočena na naslednja področja:

- ekonomska podpora in pomoč družini pri skrbi za otroke,
- spodbujanje natalitete in velikih družin,
- spodbujanje uporabe kontracepcije in načrtovanje družine,
- olajšanje vstopa na trg delovne sile ženskam in materam,
- spodbujanje mater, da ostanejo doma v času, ko imajo majhne otroke,
- zaščita otrok pred zlorabo, zanemarjanjem in izkoriščanjem,
- podpora enakopravnosti žensk,
- podpora zakonski zvezi ali skrbi za otroke, ne glede na zakonski stan,
- olajševanje usklajevanja zaposlitve z družinskim življenjem,
- priznavanje vrednosti starševstva in ostalega »družinskega dela«,
- pomoč družini v kriznih situacijah (Kammerman v Zigler 1996: 34).

3.3 Družinska politika v izbranih evropskih državah (Anglija, Avstrija, Švedska)

Družinska politika predstavlja vse ukrepe s strani vlad, ki direktno ali indirektno učinkuje na družino. Po mnenju Myrdalove (Myrdal v Zimmerman 1992: 3), švedske sociologinje, družinska politika ni nič drugega kot socialna politika. Države se lahko ne glede na to, ali opredeljujejo družinsko politiko kot eksplicitno ali implicitno (znotraj drugih politik oziroma

nekega širšega spektra), v enaki meri kvalitetno in učinkovito soočajo oziroma rešujejo problematiko povezano z družinami. Po mnenju Myrdalove je namreč vse, kar stori vlada in učinkuje na družino, že družinska politika kot polje političnega delovanja.

3.3.1 Švedska

Družina na Švedskem ima pomembno vlogo, čeprav je v ospredju posameznik. Švedi so bili prvi, ki so razvili starševsko politiko, ko so leta 1974 sprejeli zakon, ki zaposlenim staršem jamči pravico do plačanega starševskega dopusta in je daljši od obdobja, ki je nujno potrebno za okrevanje po rojstvu otroka. Po izteku dopusta so se lahko starši brez težav vrnili na svojo delovno mesto. Tako je še danes. Kmalu zatem so uvedli tudi možnost bolniškega dopusta za otroka ter očetovski dopust (Kamerman 1997: 44).

Esping-Andersen (1990: 26-30) opredeljuje, da so skandinavske države primer socialno – demokratskega sistema. Označen je s principi vsestranskosti in enakosti, kjer se spodbuja enakost razredov. Sistem generira na enakosti spolov, temelji bolj na visokih standardih kot na minimalizmu. Državna pomoč je omogočena vsem razredom. Država prevzema tradicionalne odgovornosti, npr. prevzeti skrb za otroke ali za starejše, učinkovito spodbuja posameznikovo neodvisnost, še posebno za ženske, ki se odločijo, da bodo delale. Glavni cilj naj bi bila spolna enakopravnost, ki se manifestira v obliki emancipacije moških in žensk, mišljena kot sprememba tradicionalnih spolnih vlog. Politična, socialna in ekonomska demokracija je bila dosežena s pomočjo naraščajoče javne kontrole nad sistemom produkcije in s širitvijo javnega sektorja, ki naj bi postopoma prevzel funkcije, ki jih je v preteklosti opravljala družina (Hantrais 1995: 29).

Po besedah Tuija Meisaari-Polsa (v Kaufman 1997: 302) je Švedska država solidarnosti in enakosti. Cilj družinske politike je zagotoviti zadovoljive standarde za življenje vsem oblikam družine in povečati zmožnosti, tako moškim kot ženskam, da se sami odločijo, kako bodo kombinirali družino in delo. Je prijazna oblika družinam. Študije ženskih zaposlitev v letu 1980 so pokazale, da so imele ženske, ki so bile zaposlene za polni delovni čas, 65% otrok v varstvu pri sorodnikih (očetje, stari starši). Med ženskami, ki so delale polovični delovni čas, jih je imelo 87% otroke v oskrbi pri sorodnikih. Podatki iz leta 1991 pa so drugačni, saj se je

povečalo varstvo otrok v dnevno varstvenih ustanovah (Kaufman 1997: 180). V šestdesetih letih se je povečalo zaposlovanje žensk, prav tako pa se je utrdila enakost med spoloma, kar je vplivalo na socialno politiko starševstva in varstva otrok, še posebej predšolskih. Leta 1983 je bilo 82% mater predšolskih otrok zaposlenih. Politika se je razvila v dve smeri, in sicer v veliko javno investiranje v dnevno varstvo ter zelo obstojen status starševskih pravic za plačevanje starševskega izostanka za varstvo otroka (Cochrane in Clark 1993: 194).

Na Švedskem imajo starši za svoje otroke še druge ugodnosti. Starš lahko ostane doma za svojega otroka, mlajšega od dvanajst let, šestdeset dni na leto, in ima plačano s strani države. Starši otrok, v starosti od 4-12 let, imajo prosta dva dneva na leto za navezovalne stike, »contact day« v otroško dnevno-varstvenih ustanovah. Švedski parlament je leta 1985 odločil, da naj bi bilo otroško varstvo dosegljivo vsem otrokom v starosti od osemnajst mesecev do šestega leta. Za to so odgovorne občine, saj morajo poskrbeti za vse družine v občini. Švedsko otroško varstvo vključuje predšolske in šolske otroke stare do 12 let. Delovni trg dopušča šest urni delavnik staršem mlajših otrok in prepovedano je odpustiti delavca zaradi nosečnosti, rojstva otroka ali poroke (Kaufmann 1997: 336). Na Švedskem zagotavljajo specifično stopnjo otroške podpore z zvišanim plačilom za oskrbo, če družinski dohodek ni reden ali če ga sploh ni (Kammerman v Zigler 1997: 39). Zagotovljena je minimalna otroška pomoč za ženske, ki niso v službi, podpora se nanaša na delež prejšnje zaposlitve. Veliko evropskih otrok, starih od treh do šestih let, obiskuje predšolske ustanove, v nekaterih pokrajinah s skromnim prispevkom. Te programe obiskujejo ne glede na to ali so starši zaposleni, saj so ti programi pomembni za otrokov socialni, psihični in kognitivni razvoj ter dobra priprava za osnovno šolo. Na Švedskem okrog 70% 3-6 letnikov obiskuje ta program. Porodniška na Švedskem traja eno leto ali eno leto in pol, porodniško lahko koristita oba starša, vendar ne hkrati. Na Švedskem nudijo 80% od plače za enoletno porodniško, tri dodatne mesece z minimalno podporo ter tri mesece kot neplačana porodniška (Kammerman v Zigler 1996: 44). Švedska je država, ki ima visoko udeležbo žensk na trgu zaposlitve, ki se ujema s sorazmerno visoko plodnostjo in radodarnostjo državne pomoči za družine ter za enake možnosti žensk in moških (Hantrais in Letablier 1996: 157).

Javni programi predšolske vzgoje so deležni precejšnje subvencije. Na Švedskem imajo družine, katerih otroci so vključeni v javno varstvo, bistveno višjo življenjsko raven. Plačila staršev so v glavnem odvisna od družinskih dohodkov, pogosto občina določi enako plačilo staršev za vse vrtce, javne in nejavne. Leta 1992 so starši na Švedskem plačevali 10% stroškov na otroka v vrtcu in 5% stroškov na otroka v varstvenih družinah. Najnižje cene so v

velikih mestih, kot so Stockholm, Malmö in Göteborg ter v industrijskih območjih. Dnevna in poldnevna predšolska vzgoja s programom priprave na šolo pa je povsod brezplačna. Leta 1986 je znašalo povprečno plačilo staršev za dnevne programe predšolske vzgoje 15% ekonomske cene, leta 1988 pa le 12% ekonomske cene. Cene za starše privatnega sektorja so veliko višje, zato na Švedskem ni običaj imeti privatno plačano varuško, to si lahko privoščijo zares premožne družine. Švedska se odraža s kvalitetnimi vzgojno-varstvenimi programi. Številčno razmerje med osebjem in otroki je primerno, izobrazba osebja je visoka, dnevno trajanje programa je prilagodljivo potrebam staršev in imajo dobre prostorske standarde (Stropnik 1997: 130).

3.3.2 Anglija

V Angliji je družina dolgo časa veljala za področje, kjer je pretirano vmešavanje države neprimerno. Družina je tako po mnenju politikov sodila v zasebno sfero in jo je bilo treba pustiti pri miru (Haralambos 1999: 385). V 80. letih je vlado prevzela M. Thatcher. Takrat so se v državi okrepile novoliberalistične družinske ideologije, ki so zagovarjale tezo o roditeljstvu in zaposlovanju kot individualni izbiri. Po mnenju zagovornikov te teze je vloga matere najbolj naravna vloga ženske in zato naj bi breme nege, varstva in vzgoje prevzela ženska. Starša naj bi se odločila ali se bo zaposlil eden od njiju ali oba. Po mnenju zagovornikov tega stališča država ne prevzema odgovornosti za varstvo otroka (Grmek 1996: 36). Liberalni sistem poudarja oziroma je opisan na osnovi tržne družbene sigurnosti in na uporabi sredstev za prispevek pomoči. Vsestranski transferji plač in form socialne sigurnosti so skromni, blaginja je usmerjena proti revnemu razredu, odvisnemu od države. Pomoči so omejene in stigmatizirane, ker model trdi, da bi višja podpora znižala spodbudo do dela. Za takšen sistem so značilne razlike in razslojevanja. Proste sile trga predstavljajo gibalno družbenega razvoja. Tradicionalna avtoritarna družina predstavlja oviro napredku in modernizaciji. Zakonodaja in državna politika sta načina za doseganje spolne enakopravnosti. Prisotna je zaščita prostega trga in neodvisnosti družin (Hantrais 1995: 29). Velika skrb v Angliji je skrb glede zaposlenih žensk, še posebno mater. Večina mater z zelo majhnimi otroki ni zaposlena in ima polovični ali fleksibilni delovni čas. Veliko poročevalcev je obtoževalo matere, ki so zaposlene, da zanemarjajo svoje otroke. Vsekakor je to čudna kritika, saj so mnoge družinske situacije takšne, da morata delati oba starša, da družini zagotovita zadovoljive standarde (Bernardes 1997: 20). Ponudba otroškega varstva je slaba, ponudniki

so predvsem zasebniki, medtem ko so javne varstvene ustanove namenjene otrokom iz rizičnih družin. V Angliji gre za umetno ločevanje varstva na dva vzporedna sistema, varstvo pod okriljem socialne blaginje ter varstvo znotraj izobraževalnega sistema. Sicer je bila narejena nacionalna strategija otroškega varstva, vendar bi po njej zagotovili varstvo le vsem štiriletnikom (Kamerman 1996: 42).

Raziskave v Angliji so pokazale, da ima prebivalstvo prepričanje, da bi morale matere otrok, ki so stari od 0-4 let, ostati doma in skrbeti za otroke. Pravilnik o varstvu otrok v Angliji je slabo razvit. Vlada ima vidik, da bi lahko izboljšali varstvo otrok s pomočjo prostovoljnih in neodvisnih sektorjev, torej naj bi varstvo otrok potekalo v privatnih sektorjih ali pri sorodstvu. Lokalne, občinske varstvene ustanove so predvsem za otroke iz socialno šibkih družin (Kaufmann 1997: 187).

Razširitev družinske politike in uzakonjenje ter institucionaliziranje je pokazalo, da sredstva za družine in družinske oblike od države do države bistveno variirajo. V Angliji so večji zagovorniki družine kot privatne sheme (Hantrais in Letablier 1996: 143). Anglija kombinira relativno visoko rodnost in nizko udeležbo zaposlitve mater (Hantrais in Letablier 1996: 157).

V Angliji so kvalitetni predšolski programi dragi, veliko družin si jih ne more privoščiti, število javnih izvajalcev pa ne zadostuje. Posledica je neenak dostop do storitev, in sicer razdelitev programov na dva ekstrema. Eni programi so brezplačni ali deležni visoke subvencije, za druge programe pa starši plačujejo celotno tržno ceno. Prav visoka cena prostovoljnega in privatnega sektorja onemogoča staršem, da bi vanje vključili svoje otroke in se ponovno zaposlili. Plačilo staršev je odvisno od njihovih dohodkov tako v javnih kot tudi v privatnih oblikah predšolske vzgoje. Starši z nižjimi dohodki so lahko v celoti ali delno oproščeni plačila občinskih jasli. Programe profitnih privatnih jasli morajo starši plačati v celoti sami, razen če to obveznost prevzamejo njihovi delodajalci. Stroške varstvenih družin krijejo starši, razen ko gre za socialno ogrožene otroke (v tem primeru krijejo stroške lokalne oblasti) (Stropnik 1997: 131). Na področju predšolske vzgoje in varstva ni bilo nikoli močnega javnega sektorja. S prihodom Margaret Thatcher na oblast so bili časi naklonjeni privatizaciji celotnega javnega sektorja. Podlaga takšni politiki je bilo prepričanje, da je vsak sam odgovoren zase. Javni izdatki so breme za gospodarstvo in ogrožajo ekonomsko rast. Želi se doseči uresničevanje socialnih ciljev z zasebnimi sredstvi, ne pa prek javnega sektorja. Prevladuje pogodbeni prenos izvajanja socialnih storitev v najširšem pomenu iz javnega sektorja v zasebni - neprofitni in profitni sektor. Sem sodijo tudi različne storitve vzgoje in varstva predšolskih otrok (Stropnik v Belthram 1993: 372).

3.3.3 Avstrija

Esping-Andersen (1990: 26) identificira tri politične sisteme: konservativni, liberalni in socialnodemokratski sistem. Konservativni je značilen za Avstrijo, kjer so močne verske stranke, torej je ta sistem močno vpliven od cerkve. Skrbijo za ohranitev tradicionalne družinske oblike, zato država intervenira samo takrat, ko družina ne more reševati problemov. Vstop žensk na trg dela ni vzpodbuden, dodatki spodbujajo materinstvo, medtem ko so skupinske otroške varstvene oblike otrok nerazvite. Starševski dopust je možno koristiti do drugega leta starosti otroka, če pa dokažejo, da se zaradi pomanjkanja otroško vzgojno-varstvenih ustanov ne morejo zaposliti, jim porodniško podaljšajo do tretjega leta starosti otroka. Država je pomembna blaginja, ampak ne na način, ki bi spodbujal enakost ali ponovno razdelitev. Država dela na vzdrževanju obstoječih razredov, kar spodbuja politično in socialno stabilnost. Državna ureditev naj bi favorizirala ohranitev obstoječih struktur in reda z močno oporo na zasebnih tržiščih. Tradicionalna družina je pomembna institucija, ki zagotavlja zaščito pred intervencijo države in širitvijo javnega sektorja. Tako tržišče kot tudi družina sta neodvisna od državnega omejevanja in skrbništva. Asimetrična delitev spolnih vlog se kaže kot funkcionalna. Reproductivno delo v družinah je prepoznano kot cenjeno (Hantrais 1995: 29).

Ženske v Avstriji imajo nižjo udeležbo na trgu zaposlitve, kar je posledica radodarnega političnega ukrepa za ženske, ki se vrnejo v vlogo gospodinje (Hantrais in Letablier 1996: 157). Če družinski dohodek ni redon, ali če dohodka sploh ni, prevzamejo odgovornost za otroško podporo državne agencije (Kamerma v Zigler 1996: 39). Porodniški dopust v Avstriji traja tri leta, delno pa lahko porodniško nadomestijo tudi očetje (Kamerma 1996: 44). Spodbuja se dolgo časovno posvečanje družini. Značilnost tega sistema je tako dolg in plačan starševski dopust ali kombiniranje dopusta s skrajšanim delovnim časom, posledično je razpoložljivost programov predšolske vzgoje majhna.

V evropskih vrtcih je plačilo staršev za javno subvencionirane programe predšolske vzgoje odvisno od njihovega dohodka. V Avstriji je določilo plačila staršev za programe predšolske vzgoje v pristojnosti dežel in je praviloma odvisno od družinskih dohodkov (Stropnik 1997: 124).

3.4 DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI

Slovenija se po svoji družinski politiki najbolj približa Švedskemu modelu, ki ga po Esping - Andersenovi tipologiji uvrstimo v socialnodemokratski sistem. V naši državi imamo poskrbljeno za otroško dnevno varstvo, saj imamo dobro razvito mrežo javnih vrtcev, ki nudijo kvalitetne programe. Prevladuje model, kjer sta zaposlena oba starša, v večini primerov za polni delovni čas, kjer se pa dostikrat pojavi težava pri usklajevanju starševstva in zaposlitve, saj je poslovalni čas vrtcev prilagojen standardnim zaposlitvam. Čeprav imajo starši možnost, do otrokovega tretjega leta, koristiti polovični delovni čas, se ga zelo malo staršev poslužuje, prav tako pa starševski dopust izkoriščajo v pretežni meri matere, čeprav so formalne možnosti tudi za očete. Vendar smo, v primerjavi z drugima dvema državama (Anglijo in Avstrijo), v prednosti, še posebej na področju urejenosti otroškega dnevnega varstva.

Temeljni akt na področju družinske politike pri nas predstavlja Resolucija o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Resolucija). Resolucija v II. poglavju opredeljuje družinsko politiko kot celoto ekonomskih, pravnih, fiskalnih, pedagoških, zdravstvenih in drugih ukrepov, ki jih določen politično-administrativni sistem izvaja, da bi posredno ali neposredno vplival na življenjske pogoje družin oziroma njihovih članov, njihov nastanek in razvoj. V širšem smislu pa pomeni družinska politika vključitev družinske dimenzije tudi na druga področja in politike (socialno, kulturno, ekonomsko, urbanistično, ekološko in ostale). Resolucija je bila v parlamentu sprejeta 9. julija 1993 (Ur. list RS 1993).

Temelj družinske politike v Republiki Sloveniji predstavlja Resolucija, ki vsebuje temeljna načela, cilje in ukrepe družinske politike v Sloveniji. Načela temeljijo na splošnih temeljnih vrednotah: varnosti, svobode, solidarnosti, blaginje in enakosti. Skupen cilj je izboljšati pogoje za nastanek in varnost družine ter njen razvoj.

Oblikovanje in uresničevanje ukrepov družinske politike pa se konkretno kaže na večih področjih:

- ekonomsko in davčno področje, kjer država posreduje z uvajanjem neposrednih dajatev družinam, ki dopolnjujejo družinske dohodke, ter s prerazdelitvijo dohodka v korist družin z otroki v okviru davčne politike (otroški dodatek, posebne pomoči za invalidne otroke, dodatek za varstvo in

- vzgojo predšolskih otrok, ki niso v vrtcu, pomoč za opremo novorojenca, starševski dodatek, davčne olajšave za vzdrževanega družinskega člana...);
- področje družbenih služb in drugih dejavnosti, kjer se je država obvezala razvijati splošne službe, kot so predšolske ustanove, šole, zdravstveni dispanzerji in posebne službe za informiranje, izobraževanje in svetovanje staršev, partnerjev, zakoncev, otrok in mladostnikov, razvijati pomoč družinam na domu in druge socialne storitve, ki služijo podpori družin ali delnemu prevzemanju njihovih funkcij;
 - področje dela in zaposlovanja, kjer država ustvarja razmere za usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti staršev ter zagotavlja druge ugodnosti, povezane z zaposlovanjem (porodniški dopust, dopust za nego otroka, nadomestilo izgubljenega zaslužka za ta čas, pravico do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki in otroki s posebnimi potrebami...);
 - področje stanovanjske politike, kjer država razvija posebne programe stanovanjske preskrbe, zlasti za mlade in socialno ogrožene družine ter druge pomoči (zagotavljanje stanovanjskih in drugih kreditov pod ugodnejšimi pogoji...).

Cilji družinske politike, ki so v resoluciji omenjeni, naj bi izboljšali pogoje za nastanek in varnost družine ter njen razvoj, torej ustvarjanje takšnih pogojev, kjer bo izboljšana kakovost življenja vseh družin ter zagotovitev enake možnosti osebnega razvoja za vse člane družine.

Resolucija v 1. točki III. poglavja navaja, da družinska politika v Republiki Sloveniji temelji na naslednjih načelih:

- usmerjenost k vsem družinam;
- upoštevanje pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki izhajajo iz tega;
- spoštovanje avtonomnosti družin in družinskih članov;
- zaščita otrokovih pravic v družini in družbi;
- promoviranje enakih možnosti obeh spolov;
- vzpostavljanje raznolikosti oblik storitev in omogočanje, da družine izbirajo med različnimi možnostmi;
- delni prispevek družbe k stroškom za vzdrževanje otrok;
- dodatno varstvo družin v specifičnih situacijah in stanjih;
- celostni, integralni pristop.

Cilji družinske politike so:

- preseganje dosedanje naravnosti na družino s predšolskim otrokom in postopna razširitev programov tudi na ostale družine;
- omogočanje prednosti univerzalnim programom;
- pravna in dejanska izenačitev vseh družinskih oblik;
- prednostno razvijanje programov, ki bodo krepili avtonomnost družine in je ne bodo postavljali v preveliko odvisnost od družbenih služb;
- postopno preseganje institucionalnega razvoja in pluralizacija storitev;
- vzpostavitev varuha otrokovih pravic;
- zagotovitev neposredne zaščite otrok v primerih, ko je njihov razvoj ogrožen zaradi neugodnih družinskih pogojev;
- ustvarjanje pogojev za kvalitetnejše usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev in spodbujanje obeh staršev k enaki odgovornosti;
- omiliti prenašanje stroškov za vzdrževanje otrok na družino z razširitvijo mehanizmov za delno kompenzacijo teh stroškov s strani družbe.

Osnovo za družinsko zakonodajo daje slovenska Ustava, sprejeta 23. decembra 1991, kjer v 53. členu zagotavlja: »Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter za to varstvo potrebne razmere«. V 55. členu pa pravi: »Odločanje o rojstvih svojih otrok je svobodno. Država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstvo svojih otrok« (Črnak-Meglič 1994: 7).

3.4.1 Starševski dopust

V Sloveniji je starševski dopust zakonsko dobro urejen. Zakon o starševskem varstvu, ki je bil sprejet leta 2001, je na novo opredelil pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo, ki so razdeljene na starševski dopust, starševsko nadomestilo in na pravico do krajšega delovnega časa. Opisane so pravice, trajanje in višina nadomestila za vse vrste starševskega dopusta. Pod starševski dopust štejemo porodniški dopust, očetovski dopust, dopust za nego in varstvo otroka in posvojiteljski dopust. Pravico do porodniškega dopusta ima mati otroka, pod določenimi pogoji pa tudi oče otroka ali kakšna druga oseba. Porodniški dopust traja 105 dni, mati ga mora nastopiti 28 dni pred predvidenim datumom poroda ali 42 dni pred predvidenim datumom poroda. Dopust za nego in varstvo otroka je namenjen nadaljnji negi in varstvu

otroka ter se začne po izteku porodniškega dopusta. Eden od staršev ima pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v trajanju 260 dni neposredno po preteku porodniškega dopusta. Očetovski dopust je namenjen očetom, ki želijo že od začetke sodelovati pri negi in varstvu otroka. Pravica do te oblike dopusta se je začela uveljavljati postopoma in je v polni obliki, 90 dni, začela veljati 1.1. 2005. Petnajst dni dopusta je potrebno izkoristiti v času porodniškega dopusta matere, ostale dni pa lahko oče izkoristi do otrokovega osmega leta starosti. V zakonu pa je opredeljena tudi pravica do krajšega delovnega časa, ki staršem, do otrokovega tretjega leta starosti, omogoča formalno možnost za lažje usklajevanje delovnega in družinskega življenja. Vsaj eden od staršev, ki neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti, ima pravico delati s krajšim delovnim časom (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih 2001).

3.5 PREDŠOLSKA VZGOJA

Na področju predšolske vzgoje otrok je naloga družinske politike pomagati staršem zato, ker je razvojni proces sprožil množično zaposlovanje žensk, zaradi česar matere ne zmorejo več vzgajati same. Tudi ženske same želijo biti izobražene, želijo zaposlitev izven doma, kar jim omogoča profesionalno uveljavljanje, družini pa višjo življenjsko raven. Prav tako je potrebno pomagati tistim staršem, ki so pri iskanju zaposlitve migrirali iz kraja, kjer živijo njihovi starši, in imajo problem z usklajevanjem dela ter varstva njihovih otrok (Stropnik 1997: 14).

Predšolska vzgoja vključuje vse oblike varstva in vzgoje otrok pred vstopom v obvezno šolanje, ne glede na obliko, financiranje, poslovalni čas in vsebino programov, vključno s programi ukrepov materinskega in starševskega dopusta ter zagotavljanjem varstva za otroke mlajše od treh let (OECD 2001: 14).

Gre za vrsto različnih aktivnosti vlade, oblikovanih z namenom zagotovitve ponudbe dovolj kakovostnih programov vzgoje in varstva predšolskih otrok, glede na povpraševanje. Aktivnosti vlade vključujejo direktno ponudbo storitev v državnih institucijah, direktno in indirektno subvencioniranje zasebnih ponudnikov storitev (koncesije, pogodbene ugodnosti, davčne olajšave), direktne in indirektno finančne subvencije staršem (denarna nadomestila in olajšave za plačilo storitev), davčne olajšave ali denarna nadomestila, ki omogočajo staršem izhod iz trga delovne sile, ne da bi se dohodek družine pri tem zmanjšal (Kammerman v Devčić 2005: 42).

Esping-Andersen (1990) opredeli države v različne ideološke modele. Razvrsti države na liberalni, konservativni in socialnodemokratski sistem blaginje. Prva opredelitev vidi države, ki vstopijo šele takrat, ko trg ne zadošča povpraševanju, to pa so prenesli tudi na področje predšolske vzgoje. Države s konservativnim modelom blaginje, najpogosteje izhajajo iz tradicionalnih entitet, kjer je vpliv cerkve ter socialne sfere močan (Avstrija, Nemčija). K državam s socialnodemokratskim sistemom blaginje uvrščamo Švedsko in ostale skandinavske države. Te države najpogosteje neposredno zagotavljajo storitve predšolske vzgoje, ki bodo temeljile na univerzalnosti dostopa do storitve vsem državljanom.

Organizirana predšolska vzgoja ima ekonomske in socialne funkcije. Med ekonomske spadajo:

- omogočanje zaposlovanja staršev in s tem prispevanje k proizvodnji in gospodarskemu razvoju;
- razbremenjevanje skrbi za otroke v času, ko so starši na delu, s čimer se poveča proizvodnost dela;
- reguliranje obsega in struktura povpraševanja po programih predšolske vzgoje.

Socialne funkcije so:

- preventivno in kurativno prispevanje k zagotavljanju socialnoekonomske varnosti posameznikov in družin;
- vzgojna funkcija, oblikovanje osebnosti otrok, vpliv na njihov vsestranski razvoj in spodbujanje razvoja njihovih osebnih potencialov;
- vpliv na oblikovanje stališč in razvoj sistema družbenih vrednot...(glej Stropnik 1997: 77).

Predšolska vzgojno-varstvena dejavnost je pri socializaciji otrok in njihovi pripravi na obvezno šolanje nenadomestljiva. Pomembna je tudi njena funkcija pri uresničevanju nacionalne demografske politike, ki spodbuja mlade družine pri načrtovanju rojstev. Starostna sestava se je naglo spremenila, število otrok se je prepolovilo. Po oceni Unesca je na svetu v različnih oblikah predšolske vzgoje le 30% otrok, starih od tretjega leta do vpisa v osnovno šolo (Lipuzič 2002: 15).

Nikakor ne smemo na institucionalno obliko izvajanja predšolske vzgoje gledati kot na servis za varstvo otrok, v času, ko sta starša v službi. Velik pomen ima tudi vzgojna, izobraževalna in socializacijska funkcija, kar še posebej velja za družine, ki svojim otrokom ne morejo nuditi primernih pogojev za zdrav in celosten razvoj. Skupinska vzgoja razvija sposobnost sodelovanja z drugimi osebami in omogoča stik različnih socialnoekonomskih skupin (Stropnik 1997: 77).

Kakšne so kratkoročne in dolgoročne posledice materine zaposlitve v prvih treh letih otrokovega življenja? Raziskave so pokazale, da zelo majhne. Študija oziroma analiza podatkov iz leta 1994 kaže, da zgodnja zaposlenost mater zelo malo ali sploh ne vpliva na ubogljivost otrok, vedenjske težave, samozavest, spoznavni razvoj in učne dosežke. Študije so pa tudi pokazale, da je zgodnja zaposlitev mater koristila družinam z manjšimi prihodki, saj je povečala družinski proračun (Papalia 2003: 199).

Cilji politike na področju predšolske vzgoje so naslednji:

- slediti trendu zaposlovanja mater predšolskih otrok z zagotavljanjem vzgojno-varstvenih zmogljivostih in s tem prispevati k ustvarjanju pogojev za vsestransko emancipacijo žensk;
- prispevati k povečanju družbene enakosti (izenačevanju življenjskih razmer in izobraževalnih možnosti vseh otrok ne glede na socialnokulturno okolje, iz katerega izvirajo, kar je v najožji zvezi s človeškimi pravicami oziroma pravico otrok do razvoja svojih celotnih potencialov);
- pomagati staršem pri njihovi vzgojni funkciji, predvsem pri prenosu moralnih in družbenih vrednot na otroke;
- stimulirati višjo stopnjo rodnosti.

Organizirano predšolsko vzgojo praviloma poimenujemo kot korist za odrasle, ki jih razbremenjujemo časovno, psihično in fizično zahtevne vzgoje in varstva otrok. Premalo je poudarjena pomembnost programov za otrokov razvoj. Programi so pomembni za otrokov vzgojni, izobraževalni in socializacijski vidik, ki lahko izničijo ali pa vsaj ublažijo morebitne deprivacije in preprečijo njen negativni vpliv na razvoj in uspešnost otroka (Stropnik 1997: 78).

Robins (1989) v Stropnik 1997: 84 navaja dejstva k tako velikemu porastu zaposlovanja žensk. Navaja naslednje dejavnike: povečanje plač ženskam, kar je posledica precejšnih investicij v človeški kapital (izkušnje, izobrazba in usposabljanje), tehnološki napredek je povzročil skrajšanje časa potrebnega za različna gospodinjska opravila, kontracepcijske metode so postale učinkovitejše, povečalo se je število razvez, porasel je storitveni sektor gospodarstva, ki je zaradi manjših fizičnih zahtev bolj privlačen za ženske, zmanjšali so se predsodki, ki so bremenili matere zaradi prepuščanja otrok vzgoji in varstvu drugih oseb, povečala se je želja po ublažitvi ekonomskega šoka v primeru moževne nepričakovane izgube službe, poraslo pa je tudi vladno subvencioniranje stroškov predšolske vzgoje otrok. Sodobne družbe so zainteresirane za vlaganje v predšolsko vzgojo, saj s tem omogočajo zaposlovanje mater, na ta način prispevajo k narodnemu dohodku, istočasno pa pridobivajo ekonomsko neodvisnost.

Skrb za zagotavljanje in razvoj programov predšolske vzgoje in varstva je na občinski ravni. Občina je ustanoviteljica vrtcev na svojem območju, izvajalci v javnih zavodih pa so javni uslužbenci. Primarni cilj občine je zagotoviti otrokom kakovostno vzgojo in varstvo, sekundarni cilj je, da z zagotavljanjem razvejane ponudbe organizirane vzgoje in varstva predšolskih otrok omogoči zaposlitev očetu in materi. Občina je prva, ki nastopa kot ustanovitelj in izvajalec predšolskih vzgojno-varstvenih programov, občina je tista, ki je dolžna poskrbeti za zadovoljevanje potreb prebivalstva, na eni strani zastopa družbeni interes, na drugi strani pa razporeja sredstva, ki jih je zbrala od tega prebivalstva v obliki davkov (Stropnik v Beltram 1993: 319).

4. PROGRAMI PREDŠOLSKE VZGOJE

V tem delu diplomske naloge predstavljam teoretična izhodišča sistema predšolske vzgoje v Sloveniji in izbranih državah. Z njimi poskušam ponuditi ustrezne odgovore na vprašanje glede kakovosti predšolskih programov v Sloveniji. Za primerjavo so izbrane države Avstrija, Švedska in Anglija. Predstavitev pričnem s prikazom zgodovinskega nastanka predšolskih ustanov, nadaljujem s prikazom zakonskega urejanja, z vrstami programov, z vpisom otrok v predšolske ustanove, s cilji na področju predšolske vzgoje, z metodami dela za doseg ciljev ter z ocenjevanjem oziroma opazovanjem napredka razvoja otrok. Predstavitev zaključim s statistiko otrok vključenih v programe predšolskih ustanov. Na koncu poglavja naredim primerjalno analizo programov predšolske vzgoje v Sloveniji in izbranih državah, kjer ugotavljam prednosti in slabosti programov predšolske vzgoje in kam bi lahko glede kvalitete programov uvrstili Slovenijo.

4.1 SLOVENIJA

Izraz »predšolska vzgoja« so v politični in vladni sferi prevzeli leta 1993, ko je področje otroškega varstva od Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve prevzelo Ministrstvo za šolstvo in šport.

4.1.1 Zgodovinski pregled

Predvojni vrtci so bili pretežno varstvene ustanove za otroke revnejših slojev, starih od dveh do petih let, katerih starši so bili zaposleni. Leta 1946 je bil zasnovan nov tip otroške ustanove, dom igre in dela, kamor so bili vključeni šolski in predšolski otroci. Šestdeseta leta predstavljajo prelomnico v razvoju predšolskih ustanov, saj se je začelo širjenje le teh, ki pa so bile ločene od oblik za šolske otroke. Število otrok, vključenih v vrtce, se je večalo. Leta 1979 je bil sprejet »Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok«. Predšolska vzgoja v vrtcih je sodila pod Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Od leta 1993 pa je predšolska vzgoja v vrtcih sestavni del edukacijskega sistema in sodi pod okrilje Ministrstva za šolstvo, znanost in šport (Eurydice 2000/01).

4.1.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje

Področje predšolske vzgoje v vrtcih urejata dva zakona, sprejeta 1996. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja ter Zakon o vrtcih. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanju ureja pogoje za opravljanje ter določa način upravljanja in financiranja vzgoje in izobraževanja na vseh področjih edukacije. Zakon o vrtcih ureja predšolsko vzgojo, ki jo izvajajo javni in zasebni vrtci, in sicer opredeljuje njihove naloge, cilje in načela, vrsto možnih programov v vrtcih, financiranje, izobrazbene pogoje strokovnih delavcev, delovno obveznost vzgojitelja in pomočnika vzgojitelja, zbiranje in varstvo osebnih podatkov v vrtcu ipd.. Zakonodaja tako:

- omogoča staršem in otrokom izbiro med javnim in zasebnim vrtcem ter med različnimi programi;
- določa število otrok v skupini in število otrok na strokovnega delavca. V oddelku prvega starostnega obdobja morata biti navzoča dva strokovna delavca vsaj šest ur dnevno, v oddelku drugega starostnega obdobja pa mora biti prisotnost strokovnih delavcev vsaj štiri ure dnevno;
- omogoča izboljšanje organiziranosti prostora v vrtcu;
- predpisuje višjo izobrazbo vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev. Izobraževanje vzgojiteljic se je v šolskem letu 1995/96 podaljšalo za eno leto in poteka kot triletni visokošolski strokovni program na Pedagoški fakulteti. Za poklic pomočnika vzgojitelja je obvezna štiriletna srednješolska izobrazba s področja predšolske vzgoje;
- določa višjo izobrazbo vodstvenega kadra vrtca, pridobiti morajo več znanja tako na področju svoje stroke kot vodenja. Za vsebinsko prenovo predšolske vzgoje je odgovorna Področna kurikularna komisija za vrtce. Kurikulum za vrtce je bil sprejet leta 1999.

4.1.3 Vrste programov

Sistem predšolske vzgoje je enotno urejen, kar pomeni, da otroku od vstopa v vrtec do vstopa v šolo ni potrebno zamenjati ustanove, pogosto tudi vzgojitelja ne. Izvajajo se različni programi glede na čas trajanja ali obliko:

- dnevni, poldnevi in krajši program,

- vzgojno-varstvena družina, ki je namenjena otrokom od prvega leta starosti do vstopa v šolo, programi se izvajajo na domu pod vodenjem vzgojitelja, pomočnika vzgojitelja ali zasebnega vzgojitelja,
- predšolska vzgoja na domu, organizirana s strani vrtca za otroke, ki zaradi bolezni ne morejo biti vključeni v vrtec,
- programi za predšolske otroke s posebnimi potrebami vključujejo programe za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- programi za predšolsko vzgojo otrok pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti na območjih, ki so opredeljena kot narodno mešana območja,
- programi za otroke Romov.

Dnevni program traja od 6 do 9 ur, izvaja se dopoldne, popoldne ali izmenično. Namenjen je otrokom od prvega leta starosti do vstopa v šolo in obsega vzgojo, varstvo ter prehrano otrok. Poldnevni program traja od 4-6 ur in prav tako obsega vzgojo in varstvo ter prehrano otrok. Krajši program traja od 240-600 ur letno v demografsko ogroženih okoljih, namenjen je otrok od tretjega leta dalje do vstopa v šolo (Zakon o vrtcih 2005).

4.1.4 Vpis v vrtec

Na podlagi razpisa se lahko skozi celo leto vpišejo v vrtec otroci, ki so stari od 12 mesecev do šestih let. Če vpis preseže število prostih mest, ravnatelj sestavi komisijo, ki odloča o sprejemu. Prednost imajo socialno šibkejši otroci in otroci s posebnimi potrebami.

Predšolska vzgoja v vrtcih poteka v dveh starostnih skupinah:

1. starostno obdobje (otroci v starosti od enega leta do treh let starosti) in
2. starostno obdobje (od treh let pa do vstopa v šolo).

V oddelkih so lahko otroci razporejeni v starostno homogene (starostni razpon enega leta), heterogene (starostni razpon od 1. do 3. leta oziroma od 3. leta do vstopa v šolo) ali kombinirane (otroci prvega in drugega starostnega obdobja) oddelke (glej Zakon o vrtcih 2005).

4.1.5 Cilji predšolske vzgoje v vrtcih so:

- razvijanje sposobnosti razumevanja in sprejemanja sebe in drugih,
- razvijanje sposobnosti za dogovarjanje, upoštevanje različnosti in sodelovanja v skupinah,
- razvijanje sposobnosti prepoznavanja čustev in spodbujanje čustvenega doživljanja in izražanja, negovanje radovednosti, raziskovalnega duha, domišljije in intuicije ter razvijanje neodvisnega mišljenja,
- spodbujanje jezikovnega razvoja za učinkovito in ustvarjalno uporabo govora, kasneje pa tudi branja in pisanja,
- spodbujanje doživljanja umetniških del in umetniškega izražanja,
- posredovanje znanj z različnih področij znanosti in iz vsakdanjega življenja,
- spodbujanje telesnega in gibalnega razvoja, razvijanje samostojnosti pri higienskih navadah in skrbi za zdravje (Zakon o vrtcih 2005).

4.1.6 Kurikulum

Nacionalni dokument »Kurikulum za vrtce« je bil potrjen marca 1999 na strokovnem svetu Republike Slovenije za splošno izobraževanje. Poleg ciljev in načel vsebuje kurikulum šest področij dejavnosti: gibanje, jezik, umetnost, narava, družba in matematika. Pri vsakem področju so opredeljeni globalni cilji in cilji, primeri dejavnosti za posamezna starostna obdobja ter vloga odraslih. Medpodročne dejavnosti, kot so moralni razvoj, skrb za zdravje, varnost, prometna vzgoja, se prepletajo skozi vsa področja in so del načina življenja in dela v vrtcu. V kurikulumu je poudarjeno, da mora vzgojitelj z različnimi metodami prek igre vzpodbujati in navajati otroke na uporabo različnih strategij in pripomočkov pri iskanju odgovor. Otroke naj spodbuja k verbalizaciji in drugim načinom izražanja, pri čemer je pomembno upoštevati njihove individualne potrebe, interese in pravico do zasebnosti. V kurikulumu niso določene spretnosti, ki bi jih otroci morali dosegati ob zaključku posameznega starostnega obdobja. Osebna mapa se vodi le za otroke s posebnimi potrebami. V vrtcih so poleg vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev prisotni tudi drugi strokovni delavci – svetovalna služba (psihologi, pedagogi, socialni delavci, socialni pedagog in defektolog). Naloga svetovalne službe je svetovalno delo z otroki, svetovalno in posvetovalno delo s straši

in s strokovnimi delavci vrtca ter sodelovanje pri organizaciji in načrtovanju dela vrtca (Zakon o vrtcih 2005).

4.1.7 Metode dela in ocenjevanje oziroma evalvacija v predšolski vzgoji

V Kurikulumu za vrtce (1999) je poudarjeno, da morajo različne metode in načini dela s predšolskimi otroki v vrtcu upoštevati značilnosti starostnega obdobja in omogočiti povezavo različnih področij dejavnosti. Vzgojitelj z različnimi metodami prek igre vzpodbuja in navaja otroke na uporabo različnih strategij in pripomočkov pri iskanju odgovorov. Otroke spodbuja k verbalizaciji in drugim načinom izražanja, pri čemer je pomembno upoštevati njihove individualne potrebe in interese do zasebnosti. Poudarjen je pomen igre. Dodana so še druga priporočila za delo z otroki v vrtcu, kot so delo v majhnih skupinah, omogočanje individualnosti idr. (Kurikulum 1999).

4.1.8 Statistika predšolske vzgoje

Tabela 4.1: Podatki o prisotnosti otrok v predšolskih ustanovah v letu 2000/2001.

	Javni	Zasebni	Skupaj
Vrtci	800	14	814
Otroci, od tega:	62 656	627	63 328
- v prvi starostni skupini	10501		10501
- v drugi starostni skupini	47338		47338
- v kombiniranih oddelkih	5489		5489
- v vzgojno-varstvenih družinah	182		182
- v razvojnih oddelkih	475		475
-v poldnevih programih	4939	4	4943
- v programih priprave na šolo	15660	157	15817
Strokovno osebje	7282	57	7339
- od tega vzgojiteljice in pomočnice vzgojiteljic	7076	12	7088

Vir: Statistični urad Republike Slovenije v Eurydice (2000/01).

Iz tabele je razvidno, da je bilo v šolskem letu 2000/01 v slovenskih vrtcih 63.328 otrok.

4.2 AVSTRIJA

V Avstriji skrbijo za predšolsko vzgojo dežele, obiskujejo jo otroci od tretjega do šestega leta, starši se o tem odločajo po lastni presoji (Lipuzič 2002: 18). Dnevno-varstvene ustanove so ločene v dve skupini: do tretjega leta lahko otroci obiskujejo »Krippe« oziroma »a creche«, med tretjim in šestim letom pa se lahko starši odločijo za vpis otrok v »Kindergarten« (Eurydice 2007). »Creches« oziroma »Krippe« so dopolnilo ter podpora družinam za varstvo in socialno izobraževanje otroko, starih od enega do treh let. »Kindergarten« so ustanove za otroke stare od treh do šestih let, kjer se izvajajo vzgojno izobraževalne dejavnosti in dejavnosti, ki otroke pripravljajo na šolo (Eurydice 2006). V nadaljevanju bom uporabljala izraz predšolska ustanova.

4.2.1 Zgodovinski pregled

Sirotišnice oziroma ustanove za najdenčke so bile predhodnice predšolske vzgoje v Avstriji. Domovi za varstvo otrok so bili ustanovljeni leta 1830 in niso imeli veze z izobraževanjem, njihova poglobljena naloga je bila osnovna zaščita otrok. Leta 1872 je bila predšolska vzgoja zakonsko priznana in postala formalna. Po drugi svetovni vojni je bila vpeljana obnovitvena faza o izboljšavi kvalitete predšolske vzgoje »4th Austrian Conference on Early Childhood Education«. Leta 1962 je bil mejnik za predšolsko vzgojo, saj so se odgovornosti prerazporedile na pokrajine, medtem ko so vzgojiteljeva izobraževanja in splošni pogoji preskrbe ostali odgovornost zvezne države. Spremenil se je tudi cilj predšolske vzgoje, ki ima poudarek na pripravi na šolo, vendar ne z metodami za šolske otroke. Dejavnosti morajo biti prilagojene mlajšim otrokom. Predšolsko izobraževanje se je v sedemdesetih letih zelo hitro razvijalo, prisotnost otrok v vrtcih se je v primerjavi z letom 1920 povečala štirikrat.

4.2.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje

V Avstriji ima pristojnosti zakonskega urejanja predšolske vzgoje Ministrstvo za družinske zadeve in regionalna oblast za mladino in družino. Ministrstvo za izobraževanje v Avstriji ni

neposredno vključeno v urejanje, temveč le posredno sodeluje pri določenih nalogah oziroma obveznostih (npr. v Avstriji skrbi za izobraževanje kadra).

Predšolska vzgoja za otroke v Avstriji ni del izobraževalnega sistema, ni obvezna, otroci jo obiskujejo na pobudo staršev. Organizirana je za otroke v starosti 3-6 let. 90% vseh petletnikov redno obiskuje predšolske ustanove. V letih 1960/61 je bil obisk le 23.5%. V Avstriji so javni vrtci, ustanovljeni od pokrajin oziroma občin, in zasebni vrtci, ki so upravljani s strani vzgojiteljev in staršev kot neodvisna skupina. Večina predšolskih ustanov je bila ustanovljenih s strani občin (skoraj 75%). Osebe in obratovalni stroški so financirani s strani ministrstva. Cena se izračuna glede na družinske prihodke (Eurybase 2005/06). Izobrazba vzgojiteljic je višješolska, izobraževanje traja dve leti na Pedagoški akademiji (Lipušič 1997: 33).

4.2.3 Vrste programov v predšolski vzgoji

Programi v predšolskih ustanovah so poldnevni ali celodnevni. Poldnevni so odprti od 7-12 ure, z možnostjo kosila. Celodnevni program traja od 7. ure do 19. ure, vanj sta vključena prehrana in počitek. Starši lahko pridejo po otroka kadar želijo. Veliko predšolskih ustanov je odprtih skozi celo leto. Program je osredotočen na razvoj otrokove osebnosti v celoti. Za doseganje tega, predšolske ustanove izvajajo programe v majhnih skupinah, izvajajo tudi individualne oblike in sistematično priskrbijo različne igre in sredstva. Poglavitna oziroma primarna vloga predšolskega varstva je priložnost pridobitev izkušenj skozi igro, brez stresa ali obremenjenosti z dosežkom.

Starostna razporeditev otrok:

»Creches« obiskujejo otroci mlajši od treh let. Tudi v »Kindergarten« so začeli nedavno sprejemati otroke stare manj kot tri leta, še posebno zato, ker »creches« niso vedno dostopni za vse otroke. V »Kindergarten« ponavadi sprejemajo otroke od treh let naprej. Organizirani so v majhnih skupinah, v homogeno starih skupinah ali pa v starostno mešanih skupinah. Vsaka skupina ima svojo vzgojiteljico in svojo igralnico. Pogosto pa v vzgojno-izobraževalnem programu pomaga še ene strokovna delavka. Dejavnosti se najpogosteje izvajajo ob prosti igri otrok, sledijo skupinske igre (pripovedovanje zgodb, pravljič, petje pesmic, športne dejavnosti, malica), in tudi individualne dejavnosti (risanje, barvanje, ročna dela).

Dnevno odprtje vrtca se spreminja. V celodnevnem programu je maksimalno odprtje vrtca najpogosteje od 7. zjutraj do 19. zvečer.

4.2.4 Vpis v predšolske ustanove

Otroci obiskujejo predšolske ustanove na željo in potrebo staršev. Pogoji za sprejem otrok v predšolske ustanove so zapisani v zakonih. Na odziv, reakcijo splošnim družbenim potrebam, so začele predšolske ustanove »Kindergarten« množično sprejemati otroke, ki še niso stari tri leta, zato morajo vzgojne programe prilagoditi novim skupinam.

4.2.5 Splošni cilji predšolskih ustanov

Cilji predšolskih ustanov so:

- podpora in dopolnilo izobraževanju znotraj družine, poseben poudarek je na sodelovanju s starši,
- vzpodbujati individualni razvoj, hkrati pa tudi zagotoviti isto mero socialnemu razvoju,
- sporočiti osnovne religiozne in moralne vzgoje,
- pripraviti otroke za šolsko življenje z vključitvijo staršev in šole.

Predšolske ustanove so v vseh lokalnih skupnostih. Če so locirane na težko dostopnih področjih so do njih organizirani prevozi. Po raziskavi leta 2002 je gostota varstva otrok starih od treh do šestih let visoka. V mestnih skupnostih je obisk otrok večji kot na podeželju.

4.2.6 Plačevanja predšolskih ustanov

Finančna podpora družinam z otroki:

Starši prejmejo družinske doklade za otroke, ki še niso sposobni skrbeti zase, ne glede na družinski dohodek. Prejmejo pa tudi otroški dodatek za otroke do treh let. Stroški predšolskih ustanov so odvisni od posameznih družinskih prihodkov. Starši imajo glede na njihove prihodke tudi davčne olajšave.

4.2.7 Kurikulum, način izvajanja programov

Vzgojiteljice v predšolskih ustanovah delajo z otroki na podlagi različnih, priložnostnih situacij, njihove aktivnosti pa temeljijo na dolgoročnih planih. Nimajo obveznega državnega kurikulumu. Strokovnjaki iz znanstvenega inštituta Charlotte Buhler, raziskava za razvoj mlajših otrok, so sestavili obširne točke vzgojnih ciljev, ki naj bodo doseženi v predšolskem obdobju.

4.2.8 Evalvacija, vrednotenje dela otrok

V predšolskem obdobju se delo otrok ne ocenjuje z ocenami. Zato, da bi lahko videli približno mero kvalitete dela z otroki, svarilec oziroma ravnatelj vrtca analizira in opazuje napredek:

- z zavestnim opazovanjem njihovega lastnega dela, z medsebojnim svetovanjem in z vodstvenim predlogom od inšpektorjev,
- s skupnim vrednotenjem vzgojiteljic vrtca na sestankih aktivov ali sestankih vodstva in z izmenjavo mnenj v nadaljnjih izobraževalnih primerih,
- v sodelovanju s starši (starševske pravice, obiski praznovanj, slavja) in v sodelovanju s šolo (test zrelosti o otrokovih lastnostih, ki morajo biti osvojene v določeni razvojni stopnji),
- z vodenjem ček lista otrokovega zdravja (zobozdravnika, posebnih posebnosti, logopedski testi, nedohranjenost),
- z uporabo novih znanstvenih najdb in razprave z znanstveniki,
- z bližnjim sodelovanjem medicinskega osebja in terapevtskih profesionalcev v skupinah z otroki s posebnimi potrebami.

4.2.9 Metode dela v predšolski vzgoji

Nekatere predšolske ustanove dajo poudarek na specifičnih metodah izobraževanja (Rudolf Steiner, Montessori, Freinet ali Piaget). Na splošno velja, da so vsa ta stališča vzgoje osvojile vzgojiteljice v času izobraževanja. Poudarek je na pripravi za šolo, vendar z metodami prilagojenimi za predšolske otroke. Nekatere predšolske ustanove nudijo zgodnjo vzgojo z

glasbo ali ustvarjalnostjo, uvajajo učenje tujih jezikov. V predšolskih ustanovah za otroke s posebnimi potrebami izvajajo različne terapije z glasbo.

4.2.10 Statistika

Otroško varstvo in preskrba v letu 2003/2004

- 753 jasli z 13.141 otrok in 3.546 zaposlenega osebja,
- 4.892 vrtcev z 210.848 otrok in 26.728 zaposlenega osebja.

Približno polovica otrok obiskuje javne predšolske ustanove, večina občinske (Eurydice 2005/06).

V letu 2005/2006 je v avstrijskih predšolskih ustanovah obiskovalo dnevno varstvo: 66.3% vseh triletnikov, 89.8% vseh štiriletnikov in 91.9% vseh petletnikov (Eurydice 2007).

4.3 ŠVEDSKA

Na Švedskem sprejmejo v varstvo otroke s sedmimi meseci, v predšolskih ustanovah pa so otroci od prvega do šestega leta. Največ je tistih, ki so v zadnjem letu pred vstopom v obvezno šolo. Dvanajst odstotkov otrok je v zasebnih ustanovah. Varstvo pred poukom in po njem zagotavljajo vsem učencem od 6. do 12. leta. Občine organizirajo, v sodelovanju z družinami, dnevno varstvo na domu, zakon pa jih obvezuje, da za učence od sedmega do dvanajstega leta organizirajo varstvo zunaj šolskih središč za interesne dejavnosti (Lipužič 2002: 21).

Javno dnevno otroško varstvo na Švedskem ima enoten sistem. Od prvega do petega leta lahko otroci obiskujejo predšolske ustanove, ki jih imenujejo »Förskola«, za šestletnike imajo organizirane predšolske razrede »Grundskolan«. Udeležba je prostovoljna in obiskovanje predšolskih razredov je brezplačno, medtem ko je obisk predšolskih ustanov brezplačen 15 ur na teden oziroma tri ure na dan (Eurydice 2007).

4.3.1 Zgodovinski pregled

Dnevno varstvo otrok na Švedskem obstaja od 19. stoletja. Po letu 1970 so se dnevna varstva na Švedskem začela množično širiti. Prvi zakon o predšolskem izobraževanju je bil sprejet leta 1975. Otroško varstvo je zagotovljeno v Socialni politiki od leta 1995. Ta obvezuje občine, da priskrbijo varstvo otrok, javno ali privatno, za vse otroke stare od enega do dvanajstih let, zato ker njihovi starši delajo ali študirajo ali pa zaradi njihovih lastnih interesov. Vsi otroci, ki so zaprosili za otroško varstvo, naj bi bili sprejeti v roku treh do štirih mesecev. Januarja 2003 je bila ustanovljen vsesplošna predšolska vzgoja, ki mora zagotoviti vsem štiri-in petletnikom brezplačno izvedbo programa s strani občin. Od leta 1995 spada predšolska vzgoja pod Ministrstvo za izobraževanje, raziskovanje in kulturo (Eurydice 2005/06).

4.3.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje

Od leta 1988 so predšolski in šolski programi urejeni v izobraževalnih zakonih kot korak pri povezovanju med šolo, predšolsko vzgojo in šolskimi otroki. 1. januarja 1998 je bil predstavljen predšolski razred (razred za šestletnike, tri ure na dan). Ta program se povezuje med šolskim sistemom in naj bi nadomestil prejšnje posebne aktivnosti šestletnikov znotraj okvira predšolske vzgoje. Predšolska vzgoja je vključena v vladne programe za utrditev kvalitete dela. Vlada je izvedla veliko meritev, da bi zagotovila kvaliteto predšolske vzgoje. V letu 2004 je vlada vložila 5,36 milijonov švedskih kron za maksimalne reforme v plačevanju programa in vsesplošno predšolsko izobraževanje (pravica otrok nezaposlenih staršev, da obiskujejo predšolske ustanove). Od 1. januarja 2005 je bilo izvršeno direktno nakazilo, ki dopušča nadaljnje zaposlovanje (6000 oseb) v programih predšolske vzgoje, saj želijo dvigniti in izboljšati kvaliteto predšolskih programov in po možnosti znižati število otrok v skupinah. Predšolski zakoni in zakoni oddelka za otroški šolski razred so urejeni, obravnavani v vzgojnih zakonih. To poenostavlja povezavo med razlikami predšolskega in šolskega varstva.

4.3.3 Vrste programov v predšolski vzgoji

Varstvo predšolskih otrok na Švedskem je organizirano za otroke stare od 1-5 v institucijah »förskolor« (predšolske institucije za otroke stare od 1-5 let) in v »familijedeghem«

(družinsko dnevno varstvo, registrirano za varstvo otrok pri starših otrok, kjer izvajajo varstvo otrok od prvega do dvanajstega leta). Vsem šestletnikom je ponujeno obiskovanje predšolskih razredov »forskoleklass«, udeležba je prostovoljna. Tu se izvajajo aktivnosti primerne za šestletnike, program se izvaja tri ure, vsak dan. Program se izvaja po kurikulumu, ki je narejen za osnovno šolo. Občine morajo organizirati brezplačne programe za šestletnike, saj je odziv otrok je zelo številčen. Organizacija o času odprtosti predšolskih ustanov je odvisna od potreb staršev v občini oziroma lokalni skupnosti. Predšolske ustanove »försolor« so običajno odprte od 6:30 do 18:30, od ponedeljka do petka. Občina mora organizirati minimalno 525 ur na leto za obiskovanje predšolskih razredov. Glede poslovalnega časa pa se morajo lokalne skupnosti prilagajati staršem.

4.3.4 Vpis v predšolske ustanove

Ne glede na to, kje otrok živi, mora imeti enakopraven dostop do javnih izobraževalnih sistemov. Predšolske ustanove sprejemajo otroke stare od enega do šest let.

Starostna meja in skupine otrok v predšolskih programih so različne. Ustanova »försolor« ima normalno od dve do pet skupin na enoto. Število otrok na skupino se spreminja. Starostno mešane skupine so najpogostejše. Obstajajo skupine malčkov (otroci stari do treh let), mešane skupine (od treh do petih let) ali kombinirani oddelki otrok (v starosti od enega do pet let). Skupine oblikujejo po principu potreb otrokovega dnevnega varstva in aktivnosti. Cilj je zagotoviti druženje z drugimi otroki, igrati se z vrstniki ali s starejšimi in mlajšimi prijatelji. Velik poudarek skupinskim oblikam je stalnost otroške skupine in osebja. Švedska Nacionalna Agencija za izobraževanje je glede na kvaliteto programa naredila raziskave, s katerimi je prišla do spoznanja, da bi morali zmanjšati število otrok na 15, s tremi polno zaposlenimi vzgojiteljicami.

4.3.5 Splošni cilji predšolske vzgoje

Predšolski programi na Švedskem sledijo naslednjim ciljem:

- spodbujanje otrokovega razvoja,
- zagotavljanje dobrih pogojev za otrokov razvoj,

- učenje s pomočjo pedagoških skupinskih aktivnosti,
- aktivno sodelovanje s starši.

4.3.7 Kurikulum, tipi aktivnosti predšolske vzgoje

Predšolska vzgoja je urejena skozi kurikulum, ki vsebuje nacionalne cilje za predšolske programe. Kurikulum izoblikuje vodstvo švedskega parlamenta. Vsebina kurikulumuma vsebuje skupna znanja znanstvenikov. Cilji in vodilne točke so dane za naslednja področja:

- norme in vrednote,
- razvoj in učenje otrok,
- predšolska vzgoja in dom,
- sodelovanje med predšolskim razredom, šolo in počitniškim centrom.

Kurikulum je bil potrjen avgusta leta 1998. Velik poudarek ima:

- na razvoju otroškega jezika,
- ustvarjanju in komuniciranju ob slikah, glasbi, ritmu, plesu, gibanju,
- spodbuja uporabo različnih materialov in tehnik,
- velik poudarek daje na vključevanje okolja in varstvo narave.

4.3.8 Metode in pripomočki v predšolski vzgoji

Strokovni delavci predšolskih ustanov se na začetku leta odločijo katere cilje iz kurikulumuma nameravajo doseči. Kurikulum temelji na tem, da se otroci učijo preko lastnih aktivnosti (naravnih, spontanih, pomenskih). Preko različnih metod dobijo otroci priložnost, da raziskujejo, eksperimentirajo preko glasbe, igre, umetnosti. Svoje izkušnje dosegajo korak za korakom in gradijo znanje. Delajo v velikih skupinah ali pa se spontano oblikujejo v manjše, otrokom pa se osebje posveča tudi individualno. Igra je osnovni faktor v predšolskem obdobju, tudi skupine so pomemben dejavnik, kjer se otroci učijo eden od drugega, učijo se odgovornosti in upoštevanja drug drugega. Otroci raziskujejo na različnih področjih, preko igre vlog, v ustvarjalnih dejavnostih, preko slikanic in poslušanja zgodb. Nekatere ustanove uporabljajo alternativne metode (Montessori, Waldorfske, ustanove specializirane na področja znanosti, športa, umetnosti, računalništva, narave, ekologije). Metodične pripomočke si strokovno osebje izbere po potrebi. Veliko materialov švedski proizvajalci pedagoških igrac ponudijo vrtcem brezplačno.

4.3.9 Vrednotenje dela v predšolski vzgoji

V predšolskem obdobju se rezultati otroškega dela ne ocenjujejo z ocenami. Preskrbijo različne pedagoške aktivnosti, kjer lahko otroci na osnovi njihovih individualnih zmožnosti sodelujejo. Zagotovljeno mora biti sodelovanje s starši, kjer si dnevno izmenjujejo videnje otroka. Dvakrat letno je organiziran poseben dialog med strokovnimi delavci in starši o otrokovem razvoju in napredku. Večina občin otrokom s posebnimi potrebami nudi dodatno strokovno pomoč (psihologe, specialne in socialne pedagoge).

4.3.10 Statistika

Tabela 4.2: Prikaz udeležbe otrok v predšolskem izobraževanju leta 2005 na Švedskem.

Starost otrok	1-3 let	4-5 let	6 let (predšolski razred)
Število otrok v predšolskih ustanovah	75,3%	96,4%	94,7%

Vir: Eurydice 2007.

Iz tabele je razvidno, da je udeležba otrok v predšolskih ustanovah na Švedskem zelo visoka.

4.4 ANGLIJA

Otroško varstvo v Angliji je organizirano za otroke od drugega do petega leta. Za otroško varstvo skrbijo lokalne oblasti ali neodvisne ustanove. Starši otroke v varstvo vključujejo prostovoljno. Ponekod šolske in socialno-varstvene službe skupaj skrbijo za vzgojo in varstvo otrok do petega leta. Poleg javnih ustanov imajo tudi zasebne vrtce in druge oblike predšolske vzgoje, ki jih organizirajo starši ter prostovoljne ali neodvisne ustanove. V predšolsko vzgojo je vključenih relativno manj triletnih otrok (okoli 45 odstotkov), štiriletnih otrok pa večina (94 odstotkov) (Lipučič 2002: 21). V Angliji so otroci od treh mesecev do treh let običajno v privatnem varstvu. Za otroke od treh do petih let pa imajo organizirano dnevno varstvo v ustanovah »nursery school« in v ustanovah »classes in primary school«. Ker vlada hoče

izboljšati udeležbo otrok v javno-varstvenih ustanovah, so organizirali brezplačne, pol-dnevne programe za tri- in štiriletnike (Eurydice 2007).

4.4.1 Zgodovinski pregled

Organizirana oblika varstva otrok se je pojavila v poznih letih 18. stoletja, večinoma na prostovoljnih in človekoljubnih osnovah. Na predšolsko vzgojo so močno vplivali Owen, Rousseau, Pestalozzi, Fröbel in Montessori. Po njihovih vzorih poteka tudi izobraževanje vzgojiteljev (Eurydice 2004/05). Sredi devetnajstega stoletja je obstajala mreža prostovoljnih, brezplačnih ustanov, ki so vključevale predšolske otroke revnejšega, delavskega sloja. Otroke srednjega in višjega sloja pa so doma varovale varuške. Ustanove po Fröblovem modelu so se v večjem številu pričele pojavljati v drugi polovici devetnajstega stoletja. Slaba kakovost programov v predšolskih ustanovah za otroke delavskega razreda, kombinirana z neuspešno integracijo predšolskih programov z novimi dognanji s področja razvoja, izobraževanja in vzgoje predšolskega otroka, in vključitev petletnih otrok v osnovnošolsko izobraževanje, so vzroki za upadanje priljubljenosti vrtcev v Angliji dvajsetega stoletja (Devčič 2005: 19).

4.4.2 Zakonska ureditev predšolske vzgoje

Za urejenost predšolske vzgoje v Angliji skrbi Ministrstvo za izobraževanje » Ministry of Education«, lokalna šolska oblast » LEAs-lokal education authorities« in zasebna pobuda »Private initiatives«. Predšolsko izobraževanje se nanaša na otroke stare od drugega leta do šolskih let (pet let). Do leta 1990 je geografska dostopnost otrok v vrtce variirala odvisno od kraja do kraja. V letu 1998 so morali slediti zakonu, ki je narekoval, da mora vsaka lokalna skupnost zagotoviti predšolsko izobraževanje. V Angliji so leta 1996 z izobraževalnim zakonom posegli v izboljšave otroško-varstvenih ustanov, tako so dali lokalnim skupnostim moč, da s prevozi priskrbijo otrokom dostop do predšolskih ustanov in s prispevki pomagajo staršem pri plačilu.

4.4.3 Vrste programov predšolske vzgoje

Otroci so v javnem varstvu običajno od treh do petih let. V skupine so otroci organizirani glede na leta. Ni zakonskih zahtev za število otrok na zaposlenega, vodilo otroškega zakona iz leta 1989 priporoča minimalno dva odrasla za 26 otrok in minimalno dvajset otrok na dva odrasla. Eden od osebja mora imeti kvalificirano izobrazbo (Eurydice 2004/05). Vzgojiteljsko osebje za predšolske ustanove se mora izobraževati na univerzah najmanj štiri leta (Lipužič 1997: 168).

V Angliji vlada plača za brezplačne razrede tri-in štiriletnikov, minimalno za 33 tednov na leto. Dnevno-varstvene ustanove so odprte celo leto. Nekatere ustanove nudijo več ur bivanja v varstvu, odprte so običajno od osmih zjutraj do šestih zvečer. Zaposleni starši si z dodatnim plačilom lahko zagotovijo daljšo prisotnost otrok v varstvenih ustanovah.

4.4.5 Vpis v predšolske programe

V Angliji je udeležba otrok v predšolskih ustanovah prostovoljna. Obiskujejo jo ponavadi otroci od treh let naprej. Starši imajo pravico izraziti prednost za posebne predšolske institucije. O prostih mestih se pozanimajo na lokalnih območjih. Glede na šolske zahteve in zakonske okvirje iz leta 1998, bi morala lokalna skupnost zagotoviti dovolj prostora za vse otroke. Od aprila leta 2004 naj bi bili dostopni brezplačni pol dnevni programi za vse tri- in štiriletne otroke, katerih starši jih želijo vključiti. V primeru, da zmanjka prostora, imajo institucije za sprejem otrok svojo politiko. Prednost imajo otroci s posebnimi potrebami in iz socialno-ekonomsko ogroženih družin. Čeprav je obiskovanje otrok v predšolske ustanove za starše brezplačno, je mnogo otrok v zasebnih in plačljivih prostovoljnih institucijah. V sodelovanju z zasebnimi ustanovami se je vlada odločila za subvencije, katere omogočajo izvajanje brezplačnega otroškega varstva tudi v privatnem sektorju. S tem ukrepom je predšolska vzgoja za otroke v starosti od treh do štirih let v Angliji dostopna vsem staršem, ki želijo svojega otroka vključiti v program predšolske vzgoje.

4.4.6 Kurikulum

V Angliji so leta 2002 sprejeli kurikulum za predšolske vzgojo. Sledijo naslednjim ciljem:

- razvijanje na osebnem, socialnem in emocionalnem področju,
- razvijanje komunikacije, jezika in zgodnje pismenosti,
- razvoj na področju matematike,
- fizični razvoj,
- razvijanje ustvarjalnosti.

4.4.7 Metode in sredstva v predšolski vzgoji

V vseh predšolskih ustanovah, ki so financirane s strani vlade, se lahko ravnatelji in strokovni delavci sami odločijo katere metode in sredstva bodo uporabljali. Sredstva se financirajo iz proračuna. Lokalna skupnost lahko svetuje glede organizacije programa, ne sme pa jim naložiti predlagane metode kot obvezo. Sledijo naslednjim priporočilom oziroma ciljem: sodelovanje otrok na področjih različnih aktivnosti, ki so v njihovih interesih, hkrati pa se razvijajo fizično, intelektualno, čustveno in družbeno, ter spodbujanje otrok na samoiniciativnosti, da razvijajo samokontrolo in samostojnost.

4.4.8 Evalvacija otrok

Od leta 2002 poteka opazovanje otrok od treh do petih let (Eurydice 2004/2005).

4.4.9 Statistika

Anglija se od drugih držav razlikuje po tem, da vstopijo otroci v osnovno šolo že pri petih letih. Leta 1970 je obiskovalo javne predšolske ustanove le 21% tri- in štiriletnikov. V letih 1999/2000 se je številka izboljšala, saj se je zvišala na 64%. Leta 1997 so predstavili voucher sistem, ki ga lahko starši uporabijo za privatni ali javni sektor (Bochel 2005: 92).

4.5 PRIMERJALNA ANALIZA

Predšolska vzgoja je začetek poti v vzgojno-izobraževalnem procesu. Rezultati, ki jih prinašajo ustrezne sistemske rešitve in programska zasnova, imajo tako zelo dolgoročne posledice. Ustrezen pristop k predšolski vzgoji omogoča otroku razvoj njegovih sposobnosti

in spretnosti glede na njegove značilnosti in razvojno obdobje ter mu zagotavlja varno in zdravo otroštvo. S tem predšolska vzgoja omogoča izboljšanje kakovosti življenja družin in družbe v celoti (glej Zakon o vrtcih 2005).

V tem poglavju so predstavljeni sistemi predšolske vzgoje v Sloveniji in izbranih evropskih državah. Prek pregleda posameznih poglavij systemskega urejanja bi lahko zaključila, da smo primerljivi s Švedsko, za katero velja, da ima dober sistem predšolske vzgoje. » V Republiki Sloveniji imamo v primerjavi s svetom dobro razvit sistem organizirane predšolske vzgoje, kar se kaže tako v obsegu kot v kakovosti te dejavnosti«(Krek 1995: 37). Če naš sistem predšolske vzgoje primerjamo s sistemi izbranih držav, je ureditev enotnosti sistema primerljiva s Švedsko, nasprotno pa velja za drugi dve državi, saj se predšolska vzgoja deli na dva bolj ali manj samostojna dela. Tako ima dve različni vlogi, in sicer do tretjega leta otrokove starosti predvsem varstvo in nego, od tretjega leta do odhoda v šolo pa je poudarek na vzgojnem delu. Delitev se lahko kaže v pristojnosti ministrstev za urejanje predšolske vzgoje. Največkrat je za predšolsko vzgojo pristojno Ministrstvo za izobraževanje, razen v Avstriji, kjer se sistem urejanja predšolskega področja vključuje Ministrstvo za družino. V vseh državah je del pristojnosti prenesen na lokalno oblast. V Sloveniji predšolsko vzgojo izvajajo vrtci, v drugih opisanih državah pa različne ustanove, ki se razlikujejo po programih. V vseh programih predšolske vzgoje ponujajo celodnevne, poldnevne in krajše programe, ti pa se oblikujejo glede na lokalne potrebe in značilnosti. V Sloveniji se institucionalna predšolska vzgoja prične pri prvem letu starosti otroka in traja do njegovega šestega leta. Ista ustanova pokriva vso predšolsko vzgojo. Enak sistem se uporablja tudi na Švedskem. V Avstriji in Angliji se ustanove delijo na tiste, ki imajo programe za otroke do tretjega ali četrtega leta starosti in na take, katerih programi so namenjeni otrokom od tretjega oziroma četrtega leta starosti do odhoda v šolo. V Angliji imajo t.i. predšolske razrede, ki izvajajo program za otroke pred odhodom v šolo, kjer se šola prične že pri petih letih. Programi so subvencionirani oziroma brezplačni. Subvencija v slovenskih vrtcih je odvisna od vrste programa, ki ga izvaja institucija, in socialno-ekonomskega stanja družine. V izbranih državah so brezplačni predvsem programi, ki so časovno krajši in vpisujejo otroke pred odhodom v šolo. Skrb za najmlajše, do treh let, je v državah (Anglija, Avstrija) bolj ali manj prepuščena zasebnemu sektorju. Zahteve po izobrazbi kadra pa so nižje kot v programih za otroke od tretjega leta starosti. Vpis otrok v predšolske ustanove je prostovoljen, opravi se na pobudo otrokovih staršev, omejevanje vpisa je posledica premajhnega števila prostih mest v predšolskih ustanovah. Izhajajoč iz posameznih splošnih nacionalnih ciljev predšolske vzgoje ugotovimo, da ni bistvenih razlik. Strnemo jih lahko v naslednje splošne cilje: podpora in

dopolnitev vzgojno-izobraževalnega dela družine, pomoč pri varstvu in negi otrok, pomoč pri razvoju otrokovih sposobnosti in oblikovanje njegove osebnosti, priprava na lažje vključevanje v način dela v osnovnošolskem izobraževanju oziroma na vseživljenjskem izobraževanju. Poleg navedenih, pa je v Avstriji med splošnimi cilji tudi verska vzgoja, kjer se kaže vplivnost cerkve na to državo. Pri izbiri metod in oblik dela so predšolski vzgojitelji svobodni, sami si izbirajo različne metode in načine dela ter didaktično gradivo. Upoštevati morajo starostno obdobje otroka, njegov individualni razvoj ter okolje v katerem živi. Vse države izvajajo program predšolske vzgoje po kurikulumu. V nobenem sistemu predšolske vzgoje ne ocenjujejo otrokovega dela, kar je značilno za nadaljnje izobraževanje. Opazovanje oziroma evalvacija razvoja otrok služita načrtovanju dela, usmerjanju dejavnosti glede na razvojno obdobje otroka in pomoči pri odpravljanju oziroma zmanjševanju težav v razvoju otroka. Z rezultati evalvacije se seznanja s starši, ki pri njej sodelujejo in jo dopolnjujejo. Iz statističnih podatkov je razvidno, da ima Švedska največjo udeležbo otrok v predšolskih ustanovah. To je tudi potrditev, da ima Švedska to področje zelo dobro urejeno.

Pregled in primerjava podatkov nam pokažeta prednosti in slabosti slovenskih vrtcev in nam odgovarjata na vprašanje kakovosti predšolske vzgoje pri nas. Lahko zaključim, da so naši vrtci zasnovani na kakovostni programski zasnovi, ki je primerljiv s Švedsko. V primerjavi z Anglijo in Avstrijo smo v prednosti, saj imamo kvalitetno organizacijo, ki pod eno streho združuje varstvo, vzgojo in igro, vendar je usmerjena le v otroka, pri vprašanju usklajevanja zaposlitve in starševstva pa se pojavljajo določena vprašanja, predvsem na področju poslovalnega časa vrtcev.

5. USKLAJEVANJE DRUŽINSKEGA IN POKLICNEGA ŽIVLJENJA

Za omogočanje usklajevanja družinskega in poklicnega življenja so zelo pomembne predšolske ustanove in družinske politike, ki sodelujejo pri realizaciji problema, ki se pojavlja od obdobja industrializacije in predvsem od petdesetih, šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je začelo množično zaposlovanje žensk. Vzporedno s tem prihaja do sprememb družinskih oblik in dopolnjevanja s strani države. V nalogi sem opisala različne primere rešitev Avstrije, Anglije in Švedske ter seveda kako je v primerjavi z njimi pri nas. V Avstriji temelji družinska politika na tradicionalnih vrednotah, kjer je mož hranitelj družine in kjer se vzpodbuja otroško varstvo doma. Na sistem močno vpliva cerkev, ki ne vzpodbuja vstopa žensk na trg zaposlitve, saj razni starševski dodatki spodbujajo materinstvo, vendar v okrilju matere. Skupinske otroške oblike varstva so slabo razvite, posledica tega je, da imajo ženske v Avstriji slabo udeležbo na trgu zaposlitve. V Angliji je vse privatizirano, prav tako družina sodi v zasebno sfero. Zagovarja se stališče, da naj bi materi v starosti otrok od 0 do 4 let ostajale doma in skrbele za otroke. Večina mater z zelo majhnimi otroki v Angliji ni zaposlenih ali so zaposlene za polovični delovni čas. Država ne prevzema odgovornosti za varstvo otrok, saj je pravilnik o varstvu otrok slabo razvit. Usklajevanje družine in zaposlitve je bolj prepuščeno zasebnemu trgu kot urejeno z zakonodajo, predšolske ustanove so v glavnem namenjene socialno ogroženim otrokom. V Angliji so kvalitetni predšolski programi dragi, visoke cene privatnega sektorja onemogočajo staršem, da bi se ponovno zaposlili. Drugače je na Švedskem, kjer imajo prijazno obliko družinske politike, ki omogoča usklajevanje družine in zaposlitve, poudarjena je enakopravnost spolov, dobro imajo plačan starševski dopust in dobro razvito javno dnevno otroško varstvo. Država prevzema tradicionalno odgovornost, dobro skrbi za otroke, spodbuja se posamična neodvisnost, še posebno za ženske, ki se odločijo, da bodo delale. Cilj je zagotoviti zadovoljive standarde vsem oblikam družine in nuditi možnost tako moškim kot ženskam, da se sami odločijo, kako bodo kombinirali družino in delo. Veliko investirajo v dnevno otroško varstvo, saj so javni programi deležni velikih subvencij. Pri nas bi se lahko soočili s pogoji kot jih ima Švedska. Imamo dobro razvito javno otroško varstvo, ki je dostopno vsem staršem, tudi družinska politika se sooča s problemi glede usklajevanja zaposlitve in družine, vendar se pri določenih zastavljenih ciljih pojavljajo vprašanja. V tem poglavju predstavljam problematične točke v Resoluciji, ki bi bile potrebne konkretne dopolnitve, prav tako bi se morala zakonodaja, ki se

nanaša na delovna razmerja bolj prilagajati družinskemu življenju. Na koncu poglavju dodam še nekaj predlogov za izboljšavo na področju usklajevanja družinskega življenja in dela.

5.1 Ritem vsakdanjega življenja

Teoretiki ugotavljajo, da se je časovni tempo vsakdanjega življenja v zadnjih desetletjih močno pospešil. Hitri tempo je temeljna značilnost postmodernizma. Zaposlitve so nestabilne in temu se mora prilagajati celotni družinski urnik, ki se relativno hitro spreminja tudi z odraščanjem otrok, urniki postajajo manj splošni, individualizirani, ni več klasične vezave na osem urni delovni čas (Švab 2001: 163-164).

Problem usklajevanja družinskih in zaposlitvenih obveznosti ima dolgo zgodovino v vseh industrijskih državah. Ločitev na privatno in javno sfero se je pojavilo v obdobju industrijske revolucije, ko se je plačano delo tako prostorsko kot časovno ločilo od družinskega življenja (Černigoj-Sadar 1985: 55).

5.2 Družinska politika in usklajevanje zaposlitve ter družine v Sloveniji

Z usklajevanjem zaposlitve in družine se ukvarja družinska politika. Dokument družinske politike, Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993), je na prvi pogled sodoben, poudarja pluralnost družinskih oblik, priznava raznolike družine kot subjekt družinske politike, se zavzema za enake možnosti obeh spolov, si prizadeva za ustvarjanje razmer za bolj kakovostno usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev, vendar ko se spustimo v podrobnejšo analizo se pokaže, da vsemu ni tako, saj dajejo prednost enemu samemu družinskemu modelu – moderni nuklearni družini (Švab 2003: 51).

Od sprejetja Resolucije je minilo že več kot deset let. Različne študije so pokazale, da je družinska politika v Sloveniji na posameznih področjih potrebna reform. V kontekstu usklajevanja družine in dela Resolucija opredeljuje naslednje izhodišče: ustvarjanje pogojev za kvalitetnejše usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev (matere in očeta) in spodbujanje k enaki odgovornosti obeh staršev. Država se v Resoluciji zavezuje, da bo za usklajevanje dela in družine podpirala naslednje aktivnosti: primernejšo moralno in materialno družbeno vrednotenje dela z otroki, reorganizacijo delovnega časa, zakonske prilagoditve na področju oblik zaposlitve, ugodnejšo ureditev porodniškega dopusta in

zagotavljanje dopusta za nego bolnega otroka vsem staršem, ki to želijo, mesto za njihovega otroka v vzgojno-varstveni ustanovi ali drugih oblikah varstva. Prihaja pa do problemov pri razčlenitvi ukrepov na tem področju, saj posamezni ukrepi niso povezani v sistemsko politiko, ki bi vključevala tako državo kot državljanke in delodajalce. Resolucija se osredotoči na področje porodniškega dopusta, očetovskega dopusta, javno otroško varstvo... Tisto, kar se pa nanaša na vsakdanje družinsko življenje, pa ostaja nerealizirano, saj zanje niso izdelani niti konkretni ukrepi niti sistemska politika. Starševski dopusti so instrumenti, ki se nanašajo na starševsko varstvo, gre za denarno nadomestilo ter za zagotovilo ohranitve delovnega mesta po vrnitvi na delo. Dejansko usklajevanje dela in družine pa se prične po vrnitvi na delo (Rener in »drugi« 2006: 29-30).

Cilji socialne politike niso osredotočeni le na vladno politiko, pomembne so tudi organizacije delodajalcev in sindikatov (prilagoditev delavnika, otroškega varstva za otroke delavcev, bolniški dopusti, kopičenje prostih dni skozi več let) (Švab 2003: 26).

5.2.1 Zakon o delovnih razmerjih

Zakon o delovnih razmerjih ureja tudi usklajevanje dela in družinskih obveznosti. Delodajalec mora delavcem omogočiti lažje usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti, vendar mu na osnovi njegovega predhodnega soglasja lahko naloži delo ponoči ali nadurno delo. Ker pa vemo, da so na trgu dela vedno višje zahteve, da je vse več staršev, ki so zaposleni za določen čas, bi lahko z zagovarjanjem pravice do časa za skrb za otroka, tvegali zaposlitev. Zakonodajala, ki se nanaša na delovna razmerja, nima mehanizmov, ki bi spodbujali družine k lažjemu usklajevanju zaposlitve in družine, pravzaprav gre za neprestano prilagajanje družinskega življenja potrebam trga dela (Rener »in drugi« 2006: 33).

5.2.2 Otrokokentričnost družinske politike

Podobno kot druge evropske družinske politike je tudi slovenska politika izrazito otrokokentrična. Osrednja funkcija v družini je usmerjena v skrb za otroke, za njihov razvoj in blaginjo. Posledica tega je, da so vse druge prakse skrbi in vsi drugi odnosi, ki se skozi skrb ustvarjajo, prezrti, izpuščeni ali pa podrejeni skrbi za otroke. Torej že v izhodišču niso

predmet družinske politike, čeprav se posredno najdejo v nekaterih ciljnih in načelih (enake možnosti obeh spolov, usklajevanje družine in dela). Skozi perspektivo etike skrbi se pojavijo problemske točke. »Etika skrbi temelji na pojmih odnosnosti in medsebojne odvisnosti. Vodilno načelo etike skrbi je, da ljudje potrebujemo drug drugega, da bi dobro živeli, in da lahko obstajamo kot posamezniki le, če z drugimi navezujemo razmerja skrbi. Vodilno načelo etike skrbi je, da vsakdo vsak dan svojega življenja potrebuje skrb in zavezanost, čeprav lahko zanj na različne načine skrbijo razni »pomembni drugi« (Švab 2003: 19). Oblikovalci družinske politike niso premislili posledic spolne določenosti skrbi in družinskega dela, kar temelji na samoumevnosti spolne delitve dela, pri čemer je skrb za otroke primarno dodeljena ženskam. Med načeli družinske politike najdemo »promoviranje enakih možnosti obeh spolov«, konkreten cilj pa je »ustvarjanje pogojev za kvalitetnejše usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev in spodbujanje k enaki odgovornosti obeh staršev«. Nikjer pa ni konkretno navedeno, kakšni naj bi bili mehanizmi za uresničevanje načela enakih možnosti in konkretnega cilja usklajevanja družinskih obveznosti. Pri usklajevanju družinskih in poklicnih obveznosti rešuje probleme sama družina oziroma zaposleni starši, ne pa tudi delodajalci (Švab 2003: 66-67).

Vlada je z nekaterimi ukrepi že poskušala olajšati usklajevanje zaposlitve in družine, ko je zakonsko uvedla očetovski dopust. » Aktivno očetovstvo mora biti eden izmed ciljev družinske politike ter politik enakih možnosti in kot tako tudi izpostavljeno znotraj obeh politik« (Rener 2005: 67). Vendar se zelo malo očetov poslužuje dopusta v celoti, pogosto pa se znajdejo v konfliktu z delodajalci, prav tako se jim ostali sodelavci čudijo in celo posmehujejo (Rener 2005: 67).

5.3 Otroško varstvo

Pomembno je, da matere po porodniškem dopustu čaka služba, vsekakor pa mora biti poskrbljeno tudi za otroško varstvo. Pri nas je dobro razvito otroško javno dnevno varstvo, vendar ni prilagojeno delovnim urnikom. Poslovalni čas vrtcev je najpogosteje od jutra do popoldneva (osem do devet ur), ki pa se počasi prilagaja delovnim časom staršem. Ob sobotah in pozno popoldan se varstvo redko nudi (Švab in Sevenhuijsen 2004: 57-58).

Javni vrtci so ustrezna oblika varstva za otroke, problem je, da vrtci še vedno nimajo ustreznega delovnega časa. Večina vrtcev ima dopoldanski delovni čas, vsekakor pa se več

število vrtcev, ki imajo celodnevni delovni čas. Prav tako vrtci ne obratujejo čez vikend. Pojavljajo se tudi zdravstveni problemi pri otrocih, ki so vključeni v formalne oblike varstva, saj je v vrtcu veliko otrok in tako se bolezni lažje razvijajo.

5.4 Predlogi za izboljšave na področju možnosti usklajevanja družinskega življenja in dela

V Evropi so v devetdesetih začeli izvajati razne oblike družini prijaznih programov in politik. Pojem lahko razumemo kot zgodovinski in družbeni konstrukt, ki ga moramo razumeti ločeno od dominantnih ideologij družine in dela (Lewis 1996).

Družinsko življenje in delo je težko usklajevati, saj so se spremenile zahteve na trgu dela, prav tako so tudi spremenjene zahteve v zvezi s skrbjo za otroke. Obe sferi zahtevata popolno predanost. V službi so daljši delavniki, pogoste delovne odsotnosti izven rednega delovnega časa, obvezna dodatna izobraževanja, skrbi za otroke pa terjajo višje zahteve za ustvarjanje pogojev za boljši otrokov razvoj. Za spodbujanje oblikovanja možnosti usklajevanja predlagajo:

- usklajevanje dela in družine bi moralo biti utemeljeno na načelu enakih možnostih (enakost moških in žensk na področju tako javne kot zasebne sfere),
- pravica do usklajevanja dela in družinskega življenja naj bo jasneje definirana znotraj zakona o delovnih razmerjih (delavci si zaradi negotovosti zaposlitve oziroma fleksibilnosti trga dela ne upajo zahtevati lažjega usklajevanja družinskih in poklicnih obveznosti),
- oblikovanje sistema nagrajevanja primerov dobrih praks, kar prispeva k družbenemu vrednotenju omenjenih možnosti,
- staršem, ki želijo ostati v stiku z delovnim okoljem, tudi v času trajanja dopusta za nego in varstvo otroka omogočiti fleksibilen povratek na delovno mesto,
- ukrepi družinam prijaznih delovnih ureditev bi morali temeljiti na predhodni strategiji ocene potreb, ki so oblikovane skladno s podatki družinskih obveznosti zaposlenih, o starostni strukturi, spolni strukturi,

podatki o delovni odsotnosti zaradi nege, podatki o varstvenih možnostih zaposlenih (delovni čas vrtca, nadomestno varstvo),

- izboljšanje sistema otroškega varstva, predvsem fleksibilizaciji urnikov dnevnega varstva,
- pocenitev stroškov dnevnega varstva otrok (Rener »in drugi« 2006: 86-87).

6. SKLEP

V diplomski nalogi »Javno dnevno otroško varstvo kot mehanizem usklajevanja dela in družine v Sloveniji in izbranih evropskih državah« sem preučevala oblike dnevnega varstva in vključevanje države pri reševanju problemov usklajevanja starševstva in zaposlitve. Izhajala sem iz predpostavke, da je pri nas dober, kakovosten sistem javnega dnevnega varstva, vendar ni prilagojen vedno kompleksnejšim urnikom dela.

Problemi, ki se artikulirajo na področju vzgoje in varstva predšolskih otrok, evropske države najpogosteje obravnavajo skozi družinsko politiko in predšolsko vzgojo. Družinska politika se pogosteje nanaša oziroma rešuje probleme na področju usklajevanja dela in družine, medtem ko predšolska vzgoja praviloma zasleduje vzgojne cilje ter cilje kakovosti predšolske vzgoje. Na področju politike zaposlovanja država ustvarja razmere za usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti s posebnimi oblikami stimuliranja zaposlitev mladih staršev, s pravico do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki, s fleksibilnimi zaposlitvami in zagotavljanjem drugih ugodnosti, povezanih z zaposlovanjem. Cilji posameznih politik so lahko različni in vodijo v nasprotja. Politike, ki težijo k ohranjanju tradicionalnih družin, kot je v Avstriji, spodbujajo otroško varstvo v družini, vstop žensk na trg dela ni vzpodbuden. Moški naj bi bil hranilec družine, skupinske oblike otroškega varstva so slabo razvite. Politike, ki težijo k enakim možnostim žensk in moških, so značilne za skandinavske države. Tako je na Švedskem, kjer je cilj družinske politike zagotoviti zadovoljive standarde vsem oblikam družine in povečati možnosti tako moškim kot ženskam, da se sami odločijo, kako bodo kombinirali družino in delo. Je prijazna oblika družinam in otroško varstvo je dobro razvito. V Angliji, kjer so problemi zaposlenih staršev zaznani kot zasebni problem, so politike predšolskih otrok manj razvite in usmerjene le na določene skupine. Pogosteje je zagotovljen dostop do storitev javnih programov za starostno skupino starejših otrok, medtem ko je dostop do storitev za mlajše otroke pogosto pogojen s posebnimi kriteriji. Na Švedskem in v Sloveniji je dobro poskrbljeno za otroško varstvo, zagotovljen je univerzalen dostop do programov za otroke obeh starostnih skupin. Iz Resolucije je razvidno, da imamo v Sloveniji, v kontekstu usklajevanja dela in družine, v družinski politiki predstavljene posamezne cilje, ki se zavezujejo, da bodo podpirali naslednje aktivnosti: reorganizacijo delovnega časa, zakonske prilagoditve na področju oblik zaposlitve, ugodnejšo ureditev porodniškega dopusta in dopusta za nego bolnega otroka, mesto za njihovega otroka v vzgojno-varstveni

ustanovi ali drugih oblikah varstva. Vendar tisto, kar se nanaša na vsakdanje družinsko življenje, ni realizirano, saj ni izdelanih konkretnih ukrepov.

V diplomski nalogi so predstavljeni predšolski programi v Sloveniji in izbranih državah. Kaj na podlagi povedanega lahko rečemo za našo državo? Iz zbranih podatkov lahko pridem do ugotovitve, da je koncept systemskega urejanja predšolske vzgoje v Sloveniji zgrajen tako, da ureja pogoje za opravljanje, določa načine upravljanja in financiranja predšolske dejavnosti. V enoten sistem predšolske vzgoje so vključeni vsi otroci od prvega do šestega leta starosti oziroma do vstopa v osnovno šolo. Za urejanje področja predšolske vzgoje je zadolženo Ministrstvo za šolstvo in šport, del odgovornosti pa je preneseno na lokalno oblast, ki je ustanoviteljica javnih vrtcev in skrbi za njihovo financiranje. Predšolska vzgoja je prostovoljna, glede na čas trajanja so v vrtcih najbolj razširjeni celodnevni programi (od šest do devet ur). Poleg celodnevnega so na voljo tudi poldnevni in krajši programi. Oddelki so praviloma starostno homogeni (otroci iste starosti), heterogeni (otroci istega starostnega obdobja) in kombinirani, predvsem v okoljih z majhnim številom prebivalstva (vanj so vključeni otroci obeh starostnih obdobj). Število otrok v skupini upošteva strokovna spoznanja o velikosti skupin za uspešen otrokov razvoj, zagotovljeno je tudi ustrezno število odraslih oseb na število otrok. V skupini delata vzgojitelj z visoko izobrazbo in pomočnik s srednjo izobrazbo. Sprejeta systemska ureditev in kurikulum za vrtce omogočata spodbujanje različnih področjih razvoja v skladu z zakonitostmi razvojnega obdobja in značilnostmi posameznega otroka ter razvoj njegovih posebnih sposobnosti in spretnosti. Zagotovljene so tudi programske možnosti za otroke s posebnimi potrebami in za otroke narodnih manjšin. S subvencijami, ki so odvisne od ekonomsko-socialnega stanja družine, so sofinancirane oskrbnine v vrtcih. Našo državo lahko primerjamo s Švedsko, ki ima zelo dobro poskrbljeno za varstvo predšolskih otrok, medtem ko imamo pri nas v primerjavi z ostalima dvema državama to področje veliko bolje urejeno.

Čeprav je pri nas zasnova predšolske vzgoje razvila dober, kakovosten sistem, se poraja vprašanje, koliko je zmožna pokriti potrebe zaposlenih staršev v nestandardnih zaposlitvah, z atipičnim delovnim časom. Ti starši imajo več težav pri usklajevanju starševstva in zaposlitve, saj je obratovalni čas v vrtcih običajno od 9 do 11 ur. Razmisliti bi bilo potrebno, kako zagotoviti večjo podporo tem družinam. Obrniti bi se bilo potrebno na obratovalni čas vrtcev, ki bi bil fleksibilnejši, seveda pa je pri oblikovanju novih programov potrebno paziti, da ne ogrozimo kakovosti predšolske vzgoje.

7. LITERATURA:

- Batistič –Zorec, Marcela (1996): Vzgoja in varstvo predšolskih otrok. *Spol:Ž*, 49-57. Ljubljana: KUD France Prešeren.
- Bernardes, Jon (1997): *Family studies*. London, New York: Routledge.
- Bochel, Hugh (2005): *Social policy: issues and developments*. Harlow (England): Pearson/Prentice.
- Čepar, Drago (1994): Družinska zakonodaja v Sloveniji: kje smo in kam gremo? V Nada Stropnik (ur.): *Kaj potrebujemo: družinsko ali prebivalstveno politiko?: zbornik referatov*, 5-15. Ljubljana: Domus, Center za zaščito.
- Černigoj-Sadar, Nevenka (1985): Izkušnje plačanega dela in družine. *Družboslovne razprave* 2 (3), 55-56.
- Černigoj-Sadar, Nevenka (2000): Spolne razlike v formalnem in neformalnem delu. V Maca Jogan (ur.): *Tranzicija in (ne)enakost med spoloma*, 31-52. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Črnak-Meglič, Andreja (1994): Kako v Sloveniji sestaviti in izvajati učinkovito družinsko politiko. V Nada Stropnik (ur.): *Kaj potrebujemo: družinsko ali prebivalstveno politiko?: zbornik referatov*, 63-70. Ljubljana: Domus, Center za zaščito potrošnikov.
- Esping-Andersen, Gosta (1990): *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge, Oxford: Polity Press.
- Hantrais, Linda (1995): *Social Policy in the European Union*. Houndmills: Macmillan Press.
- Hantrais, Linda in Marie-Therese Letablier (1996): *Families and Family Policies in Europe*. London and New York: Longman.
- Haralambos, Michael (1999): *Sociologija : teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Krek, Janez (1995): *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Lešnik, Bogdan (1995): Mitologika družine in spolna usmerjenost v političnem boju. V Rener, T., Potočnik, V. in V., Kozmik (ur.): *Družine*, 11-14. Ljubljana: Vitrum.

- Lewis, Suzan (1996): *The work-family challenge: rethinking*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Lipužič, Boris (1997): *Evropska šola med državo in civilno družbo: upravljanje izobraževalnih sistemov*. Nova Gorica: Educa.
- Lipužič, Boris (2002): *Globalna razvojna vprašanja izobraževanja v Evropi*. Nova Gorica: Educa.
- Papalia, Diane E (2003): *Otrokov svet: Otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy.
- Pavlič, Slavica (1991): *Predšolske ustanove na Slovenskem: 1834-1945*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Predšolska vzgoja v vrtcih (1999): *Kurikulum za vrtce*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Rener, Tanja, Švab, Alenka, Humer, Živa in Tjaša Žakelj (2005): *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rener, Tanja, Švab, Alenka, Humer, Živa in Tjaša Žakelj (2006): *Analiza očetovstva ter predlogi za izboljšave družinske politike na področju usklajevanja dela in družine*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji 1993*. Uradni list RS, 40-1660/1993.
- Roš, Alja (1993): *Sekzisev v šolskih učbenikih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sevenhuijsen, Selma in Alenka Švab (2003): *Labirinti skrbi: pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Sevenhuijsen, Selma in Alenka Švab (2004): *The heart of the matter*. Ljubljana: Peace institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies.
- Sieder, Reinhard (1998): *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Starting strong (2001): *Early childhood education and care*. Paris: OECD.
- Stropnik, Nada (1993): Privatizacija na področju predšolske vzgoje in varstva. V Peter Beltram (ur.): *Privatizacija na področju družbenih dejavnosti*, 307-378. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Stropnik, Nada (1997): Družinska politika v evropskih državah. V Nada Stropnik (ur.): *Kaj potrebujemo: družinsko ali prebivalstveno politiko: zbornik referatov*, 17-39. Ljubljana: Domus, Center za zaščito potrošnikov.
- Stropnik, Nada (1997): *Ekonomski vidiki starševstva*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernizmu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Zigler, Edward F. (1996): *Children, families, and government: preparing for the twenty-first century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zimmerman, Shirley L. (1992): *Family policies and family well-being: The role of political culture*. Sage: Newbury Park.

8. ELEKTRONSKI VIRI:

- Devčič, Božena (2005): *Vzgoja in varstvo predšolskih otrok kot predmet javnih politik*. Dostopno na: http://dk.uni-lj.si/magistrska7pdfs/mag_devcic-bozena.pdf (10.junij 2007).
- National summery shets on education systems in Europe and ongoing reforms (2007): *Austria*. Dostopno na: http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/047DN/047_AT_EN.pdf (26.junij 2007).
- National summery shets on education systems in Europe and ongoing reforms (2007): *Sweden*. Dostopno na: http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/047DN/047_SE_EN.pdf (27. junij 2007).
- National summery shets on education systems in Europe and ongoing reforms (2007): *United Kindom (England, Wales and Northern Ireland)*. Dostopno na: http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/047DN/047_UN_EN.pdf (28. junij 2007).
- The information Database on education systems in Europe (2000/01): *Sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*. Dostopno na:

<http://194.78.211.243/Eurybase/Application/framest.asp?country=SI&language=VO>
(20. maj 2007).

- The information Database on education systems in Europe (2004/05): *The education System in the United Kingdom (England, Wales and Northern Ireland)*. Dostopno na: <http://194.78.211.243/Eurybase/Application/framest.asp?country=UK&language=VO>
(2. junij 2007).
- The information Database on education systems in Europe (2005/06): *The Education System in Austria*. Dostopno na: <http://194.78.211.243/Eurybase7Application/frameset.asp?country=AT&language=EN>
(15. maj 2007).
- The information Database on education systems in Europe (2005/06): *The Education System in Sweden*. Dostopno na: <http://194.78.211.243/Eurybase/Application/framest.asp?country=SW&language=EN>
(22. maj 2007).
- Uradni list RS 98/2005 (2005): *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*, uradno prečiščeno besedilo. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005988&stevilka=4298> (27. maj 2007).
- Uradni list RS 97/2001 (2001): *Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih*. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200197&stevilka=4794> (11. junij 2007).
- Uradni list RS 100/2005 (2005): *Zakon o vrtcih*, uradno prečiščeno besedilo. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005100&stevilka=4349> (30. maj 2007).